ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԱՒԵՏԱՒԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԶ. | Կ. ՊՈԼԻՍ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25, 1913 | ԹԻՒ 43

Շ Տ Ե Մ Ա Բ Ա Ն

ՊԻՏԱՆԻ ԴԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՑ

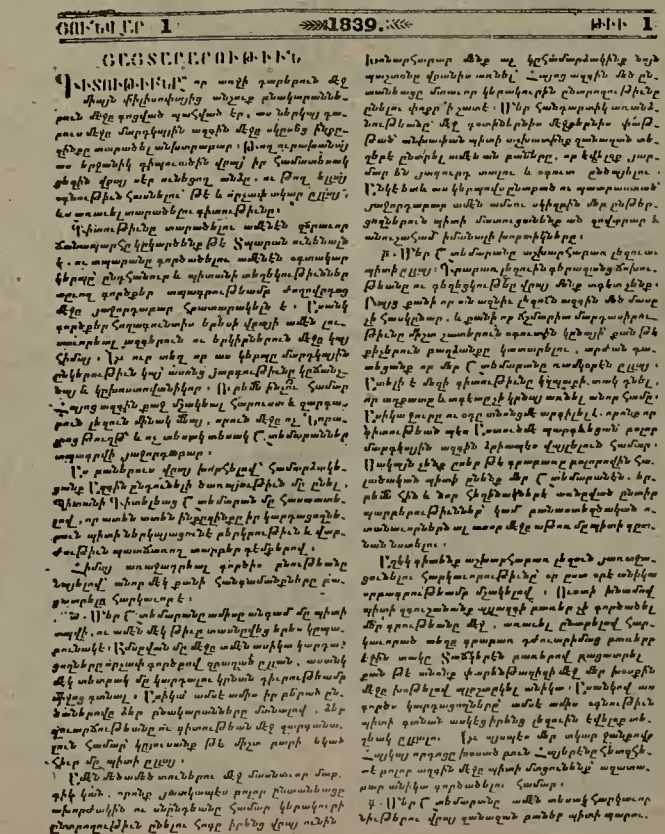

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԱՒԵՏԱՒԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly AVEDAPER, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԶ. Կ. ՊՈԼԻՍ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25, 1913 ԹԻՒ 43

ՀՀՀ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Թարգմանիչներ . . . . . ՎԵՐ. Ա. Պ. ՇՄԱՒՈՆԵԱՆ . . *1017*

ՀՄԲԱԴՐԱԿԱՆ

Մտածումներ Հայ Տառերու վրայ *1019*

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Անցիր կամ կենդանւոյն նահատակութիւն . ՎԵՐ. ԱՒԵՏԻՍ ՏԱՐԱԳԱԵԱՆ . *1022*

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱԿԱՆ

Աւետարանին պատմականութիւնը (Ոչ-Քրիստոնեայ աղբիւրներէ հաստատուած) *1024*

Դրի Գիտը, Հայ Տպագրութիւնը եւ Աւետարան . . . . . ԳԷՈՐԳ-ՄԵՍՐՈՊ. . . . *1026*

Աւետարան եւ Շտեմարան Պիտանի Գիտելեաց 1855 Յունուար 3ի անդրանիկ թիւին խմբագրական յայտարարութիւնը *1030*

Առ Մարդնի Լեզու (Երգ) *1031*

ՏՂԱՅՈՑ ԷՋԸ

Կաղ Իշխանիկը . . . . . ՄԻՍԻՍ ՄԻՒԼԸՔ ՔՐԷՅՔ . . *1031*

ՅՕԴՈՒԱԾԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ

Հեւերի Մարթին եւ Հայերը . . . . ՄԿՐՏԻՉ Ս. ՕՏԱՊԱՇԵԱՆ . . *1033*

Հայ կեանքը . . . . . Հ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ . . . *1035*

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ *1036*

ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱ

ՔԷՇԻՇԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ, ՔԻՒՐՔՃԻ ԽԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԱՒԵՏԱԲԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԲ. Կ. ՊՈԼԻՍ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25, 1913 ԹԻՒ 43

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԻՉՆԵՐ

ՎԵՐ. Ա. Պ. ՇՄԱՒՈՆԵԱՆ

Հնդկաստանէն Գալիճորնիա

Այսօր ամբողջ Հայաթխունը կը ուշնէ Հայ գրոց դիւտին և Հայ տպագրութեան կրկնակ Յոբելեանը։ Ն. Ս. Օծութիւն Ամենայն Հայոց Հայրապետին նախագահութեամբ Էջմիածնայ մէջ և Օշականի մէջ Ս. Մեսրոպի գերեզմանին վերեւ գարաւոր եկեղեցւոյ մը սրտառուչ և վսեմ արարողութիւններովը կը կատարուի Ազգային մեծ տօնը։ Եւ Էջմիածնէ դուրս դէպ ի Արեւելք և դէպ ի Արեւմուտք աշխարհի չորս կողմը տարածուած Հայութիւնը, հազարաւոր եկեղեցիներու մէջ և զանազան ձեւերով և տարազներով, նոյն հանդէսը կը կատարէ և նոյն մեծ գրական և կրօնական դէպքին նշանակութիւնը և արժէքը չէշտել կը ջանայ։ Հայ կոչնակին ձայնը կ'սկսի թրթռալ այս առաւօտ Հնդկաստանի և Ասիոյ մթին անկիւնները մէջ, կը հնչէ յաղթական Մատեաց Սարին տատրատը, կ'արձագանգէ մինչեւ Հայաստանի ձորերուն տատրատէն և բլուրներուն կատարներէն, կը բարձրանայ Պոլսոյ խանդիճաղանճ ամբոխին ժխորէն վեր, կ'անցնի Հնդկարիոյ դաշտերէն և Անգղիոյ բազմաղաղ քաղաքներէն, կը մտնէ նոր աշխարհը և Քալիֆորնիայի ծայրագոյն եղերքներուն վրայ կը թաղուի աղօթքի և փառաբանութեան մեղեդիներուն մէջ։ Թող աշխարհ տեսնէ թէ հոս փոքրիկ ազգ մը կայ որ իր գրին և իր տառքին կառչած՝ կը մերժէ դասուիլ մեռած ազգերուն հետ։

Տիրայր Վրդ. Մանճրեան

Մեր ընթերցողները մեղի պիտի ներեն անշուշտ որ թարգմանչաց տօնին օրը համառօտակի ներկայացնել ջանանք երեք թարգմանութիւններ որ այս օրերս լոյս կը տեսնեն։ Եւ նախ կ'ուզենք անվերապահ հիացումով խօսիլ Տիրայր վարդապետի խղճամիտ և գրեթէ կատարեալ գործին վրայ։ Պայբլնի «Մանճրէա» քերթուածին թարգմանութիւնը կատարած է Անգլիերէն բնագրէն Տիրայր վարդապետ և հրատարակած Թիֆլիզի մէջ Կովկասի Հայոց Հրատարակչական ընկերութեան ձեռամբ կովկիւ տպագրութեամբ։ Կարելի չէր լաւագոյն ընտրութիւն մը ընել Պայբլնի ինքնայատուկ ոճը և ոգին Հայ աղգին ծանօթացնելու համար։ Տիրայր վարդապետի Հայերէնը սահուն, ջինջ և անուշ է, բոլորովին ազատ այն կարդ մը օտար, խորդ և անախորժ բառերէն և ոճերէն զերծ տալով հինք տեսնել յաճախ Արարատեան Հայերէնի մէջ։ Թարգմանիչը այնքան խնամով ուսումնասիրած է բնագիրը և այնքան լաւ ախրացած է անոր որ ոչ մէկ աչքառու սխալ, ոչ մէկ ուշագրաւ թերութիւն տպրդած է տարողջ գործին մէջ։ Մեծ հաճոյքով կարդացինք գիրքը ծայրէ ի ծայր, և եթէ այս հաճոյքը գիչ մը խանգարեցաւ յուսախարութեամբ, այն ալ առաջին արարուածի առաջին տեսիլին վերջին երկրին մէջ էր (երես 22—26)։ Այս երկրին բնագիրը ոճի տեսակէտով դժուիչ մեղեդի մըն է համակ։ Թերևս Տիրայր վրդ. ըսէ թէ այդ մեղեդին անթարգմանելի է, և թերևս իրաւունք ալ ունի. մինչ Հայերէնին մէջ այդ պակասը միայն կրցանք նշմարել։ Ըսենք գործեալ թէ ոչ մէկ քերթուած կրնար Մանճրէայի չափ յարմար ըլլալ մեծանուն Անգլիացիին բանաս-

տեղծական հանճարը Հայոց ծանօթացնելու համար և ոչ մէկ թարգմանութիւն կրնայ այնքան յաջող և չնորհալի կերպով կատարել այդ դերը որքան Տիրայր վարպապետի հիանալի թարգմանութիւնը։

Յովսեփ Սեզլիական գրականութիւն

Ուրիշ թարգմանութիւն մը դրկուած է մեզի «Յովսեփ Սեզլիական Գրականութեան» անունեմբ։ (Առեսպերի Մատենաշար թիւ 4., Տպագրութիւն Կոնիակի։) Պարոն Սահակ-Մեսրոպ այս փոքրիկ հատորով կը ներկայացնէ առաջին չարքը Սեզլիական գրականութենէն կատրներու դորս ինք թարգմանած է, կամ յաւէտ, իր խոկ ոճով, «հայացուցած»։ Կատրներու ընտրութիւնը անքննադատելի է։ Այս ոսանաւորներէն և ոչ մին պիտի ուզէինք որ դուրս ձգուած ըլլար այս առաջին հատորէն։ Դիտելի է նաև Պր. Հայացուցիչին նահանջը և ընդունակութիւնը իր ընտրած դործին մէջ։ Տարակոյս չունինք բնաւ թէ Պր. Սահակ-Մեսրոպ քիչ մը վարժութեամբ, քիչ մը աւելի բծախնդիր և խղճամիտ աշխատութեամբ, առաջնակարգ թարգմանիչ մը կրնայ ըլլալ։ Իր բազմազբաղ կեանքին մէջ այս դործն ալ յանձն առնելով օդտակար եւ դնահատելի ծառայութիւն մը կը մատուցանէ Հայ ազդին։ Եթէ դործին մէջ մեր նկատած մէկ երկու թերութեանց մասին խօսինք՝ պատճառը այն չէ որ չենք դնահատեր Պր. Սահակ-Մեսրոպի արժանիքը և իր դործին կարեւորութիւնը, այլ ընդհակառակն այն որ մեծ համակրութիւն և յարգանք ունինք մեր երիտասարդ բարեկամին հանդէպ և անոր կատարած դործէն մեծաւոր օդուտներ կ'ակնկալենք։

Ձեպընթաց գործունէութիւն

Պր. Սահակ-Մեսրոպ խիստ արագ դործող մը ըլլալ կը թուի։ Իրականէն Թարգմանութենէն հազիւ քանի մը չաբաթ ետքը արդէն իսկ պատրաստած և լոյս աշխարհ բերած է Թարգմանութիւնը վախճանհինդ քերթուածներու. արդարև ձեպընթաց, վոխորկալից դործունէութիւն։ Եւ Յովսեփն կը պարունակէ ձեպընթաց դործունէութեան մը բոլոր առաւելութիւնները և — թերութիւնները։ Տեղ տեղ ընդարձակ համառօտութիւնը կայ-ծակի արագութեամբ հայացնել և ոսմբի արագութեամբ ընթերցողին դլխուն տեղացնել է կարծես նպատակը։ Եթէ երկու վայրկեան դոհած և բառարան նայած ըլլար, toil բառը շան պիտի չթարգմանէր ապահովաբար (երես 79), ոչ ալ living առաջ (երես 81), ոչ ալ deer արծիւ (երես 82)։ Ասոնք նմոյշներ են միայն, մէկ կտոր մը մէջէն առնուած և ոչ երբեք լման ցանկը սխալ թարգմանուած բառերու։ Զբաւեր ըսել թէ «տառական թարգմանութիւն» չէ եղածը։ Ինչ որ դուք բանաստեղծական լեզուով «ազատ թարգմանութիւն» կ'անուանէք՝ մենք ստիպուած ենք իբր «սխալ թարգմանութիւն» արձանադրել։ Եւ այս նոյն անդադար դործունէութեան պատճառով ամբողջ տողեր կը դանուին որոնց իմաստը անկարելի է հասկնալ։ կամ այն է որ թարգմանիչը ժամանակ ունեցած չէ բնագրին միտքը ըմբռնելու, և կամ այն որ ժամանակ ունեցած չէ Հայերէնին մէջ զայն որոշ կերպով բացատրելու։ Ինչ ըսել կ'ուզէ, դոր օրինակ, երբ կը բացագանչէ.

Տրտում էի. զի կը ժպտէր հոգիս,

Երբ մահը գալով, ա՛խ, ազատէր զիս ...։

Ի՞նչ տեսակ արտահայտութիւն և մահարոյր ժխտութիւն է այս հոգիի. արդեօք ի՞նչ տարօրինակ հիւանդութենէ կը տառապի խեղճ Թարգմանիչը։ Դարձեալ ի՞նչ իմաստ ունի ըսել թէ

Ցեղդ խորհեցայ թէ կուրծքը անոր

Մահուան մէջ կրնար շնչել լո՛ւռ, անդորր։

Շնչել բառը մենք ենթադրեցինք, բայց Պր. Սահակ-Մեսրոպի միայն կը պատկանի կուրծքի մը մահուան մէջ շնչել տալու պատիւը։

Անկլօ-Սաքսոն դրողներ, որոնց չունչովը Պր. Սահակ-Մեսրոպ դարմանել կը փափաքի Հայ Հոգին, այնքան բծախնդիր են բառերու ընտրութեան մէջ, այնքան խղճամիտ ոճի ուղղութեան և պայծառութեան հասնելու իրենց ջանքերուն մէջ որ անոնցմէ թարգմանող մը իրաւունք չունի անփոյթ և անխնամ ձեւով մը ներկայացնել դանոնք Հայութեան։

Առանց արժանիքներն ուրանալու

Իբր անաչառ քննադատ այս դիտողութիւնները ընելով հանդերձ պարտք կը դգանք աւելցնել թէ Պր. Սահակ-Մեսրոպի դործը տեղ տեղ անարդարելի է և բնաւ չենք վարանիր յանձնարարելէ Ցովսեփը աշէն անոնց որ

Անգլիերէն կարդալ կարող չեն, վատահ ըլլալով թէ մեծ հաճոյքով պիտի ծանօթանան այս դիւթիչ կտորներուն՝ նոյն իսկ իրենց Հայերէն տարազին մէջ։

Լինչի Հայաստանը

Երկու խօսք ալ Պր. Լեւոն Լարենցի մէկ թարգմանութեան մասին, որ պրակ առ պրակ լոյս տեսնալ սկսած է։ Պր. Լարենց Ընտրահոտելի գաղափարը ունեցած է Պր. Հ. Ֆ. Պ. Լինչի Armeniaն Հայերէնի թարգմանելու։ Այս հոյակապ գործը դասական ուսումնասիրութիւնն է Հայաստանի աչխարհագրութեան, պատմութեան և քաղաքական և ընկերային վիճակին։ Այս նիւթին վրայ գրուած ոչ մէկ գործ կրնայ բաղդատուիլ Լինչի Հայաստանին հետ։ Պր. Լարենց ըմնոր Հայերէնով կը կատարէ թարգմանութիւնը և փոյթ ըրած է մաքուր Թուղթի վրայ տպագրել զայն և զանց չառնել նաև բազմաթիւ պատկերները որոնք մանաւանդ հրապոյրը կը կազմեն Լինչի գործին։

Կարգանք Լինչի Հայաստանը, ուսումնասիրենք զայն, ճանչնանք մեր երկրին լեռները ու դաշտերը, ձորերն ու ծորձորները, աւերակները, վանքերը, վիշտերը և յոյսերը, անցեալ վիճակը, ներկայ կացութիւնը և ապագայ հնարաւորութիւնները, և այնուհետեւ փորձենք կոչել ինքզինքնիս հայրենասէր Հայեր։

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ
ՀԱՅ ՏԱՌԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Հնութեան մշուշներուն մէջ կորսուած է ծագումն Յոյն տառերուն, որոնց վրայ հիմնուած է մեծ մասամբ Հայկական այբուբենը։ Առ հասարակ կ'ընդունուի թէ Յունական այբուբենը Փիւնիկեանէն առնուած է, բայց վերջնական բացատրութիւն մը չէ այս։ Բնական է հարցնել թէ Փիւնիկեան այբուբենին ծագումն ինչ էր։ Ընդհանուր կարծիքը սա է թէ գրելու արուեստը Եգիպտոսի մէջ ծագեցաւ և անկէ Փիւնիկէ անցաւ։ Ն. Ք. տասներորդ դարէն առաջ։ Անտի եւս չուառով անցաւ Յունաստան Յոյներուն և յետոյ Եւրոպայի։ Սակայն միւս կողմէ կ'ըսուի այժմ թէ քննախուզութիւնը չէ հաստատած Փիւնիկեան այբուբենին Եգիպտական ծագումը։ Նորագոյն տեսութիւնն է թէ Կրետէի մէջ անկախաբար այբուբեն մը մշակուեցաւ Ն. Ք. իբր ժե. դարուն և Փղշտացի վաճառականներու ձեռամբ Պաղեստին փոխադրուեցաւ և յետոյ կարդաւ Փիւնիկէ և Եւրոպա։ Նորանոր պեղումներ անտարակոյս աւելի լոյս պիտի սփռեն այս խնդրին վրայ։

Սակայն ընդունելով իսկ թէ Փիւնիկեան ծագում ունի Յունական այբուբենը, անհամար փոփոխութիւններու ենթարկուեցան դիրերը ձեւի և ձայնական արժէքի կողմէ։ Ասկէ զատ ոմանք թողուեցան և ուրիշներ ընդունուեցան։ Յոյները երկար և տաժանելի նեղութիւն կրեցին մինչեւ որ յաջողեցան միօրինակութիւն հաստատել իրենց տառերը դրելու և գրաւոր լեզու մէջ։ Արդարեւ այս գործը չամբողջացաւ մինչեւ Քրիստոնէական Թուականի երկրորդ դարը, այնպէս որ միօրինակութեան ժամանելու գործը առնուազն 1,000 տարի տեւեց։

Այս ի՛նչպիսի հակապատկեր է Հայկական տառերու պիտոյն։ Վերջինը գործն էր գրեթէ մէկ մեծ մարդու, որ խորհուրդ խորհեցաւ և չատ աչխատեցաւ ու համեմատաբար կարճ ժամանակի մէջ յաջողեցաւ իր ազգին համար այբուբեն մը յօրինել, որ իսկոյն ընդունուեցաւ և էապէս նոյն մնաց մինչեւ այսօր։ Այս հանգրուանին վրայ ուշադրութիւն կը հրաւիրենք՝ ոչ երբեք նուազեցնելու համար Սրբոյն Մեսրոպի փառքը, որ չվրնար երբեք թառամիլ, այլ յիշեցնելու համար այն ճշմարտութիւնը զոր Քրիստոս ի վեր հանեց, ըսելով իր աչակերտներուն, «Ովքի՛նները աչխատեցան ու դուք անոնց աչխատանքին մէջ մտաք։» Եգիպտացիներ, Կրետացիներ, Փղչտացիներ, Փիւնիկեցիներ, Յոյներ, Լատիններ, Պարսիկներ և ուրիշներ երկար դարեր աչխատեցան նչանագրերով գաղափար արձանագրելու և փոխանցելու մեթոտ մը կատարելագործել, և Ս. Մեսրոպ այս դարաւոր աչխատութեան արդիւնքը Հայ լեզուի ոգւոյն և պէտքերուն յարմարցնելով՝ իր ազգը հաղորդ ըրաւ այս կերպով տասնեակ դարերէ ի վեր։ Արդարեւ ոչ ոք կ'ապրի իր անձին համար միայն։ Աչխարհ կը յառաջդիմէ ամէնուն միաբանական ջանքերով, մին միւսին օգնելով, գիտակցաբար թէ անգիտակցաբար։

Նոյն ծառայութիւնը մատուցուեցաւ քանի մը դար յետոյ (յամին 863) Սլաւ ժողովուրդներուն՝ Բիւրիլլ Ձեռամբ, որ Ս. Մեսրոպի նման ճչմարիտ ուսանող էր և Աւետարանի տարածման նախանձախնդիր։ Սերպիոյ, Ռուսիոյ, Լեհ. Բիւրիլեան այբուբենը, Հայկականին նման, Յունականին վրայ հիմնուած է բաւական յատկութիւններով, որ անհրաժեշտ դարձան Սլաւեբէնի մէջ ձայներու զանազանութեան աւելի չատ ըլլալուն համար քան Յունարէնի մէջ։

Ո՛ր աստիճան որ միսիոնարները գացած են, կամ կ՛երթան այսօր, այնպիսի տեղեր ուր մարդիկ գրականութիւն չունին, իրենց առաջին գործերէն մին կ՛ըլլայ լեզուն գրի վերածել։ Այս միշտ դժուարին գործողութիւն է և կը պահանջէ մեծ համբերութիւն, ինչպէս և մեծ ծանօթութիւն և խորին համաւութիւն։ Լեզուներէ ոմանք հարկաւ աւելի դժուար են քան ուրիշներ։ Ամերիկեան միսիոնար մը, Մր. Բրոֆըտ, որ այսօրինակ գործի մը ձեռնարկած է այս պահուս, կը տեղեկացնէ թէ լեզուն որուն համար կ՛աշխատի ինք՝ տասնըվեցը տեսակ է։ Բնականաբար ժամանակ ունի։ Որովհետեւ միսիոնարները սովորաբար ներողամիտ կամ համբերկայէ են, առհասարակ լատինական այբուբեն կը գործածուի անգիր ժողովուրդներու գիր և գրականութիւն հայթայթելու համար։ Եթէ Հայ Եկեղեցին միսիոնարական եկեղեցի ըլլալու դիրքի մէջ գտնուէր, պիտի կրնար իրմով աւետարանուած հեթանոս ազգերուն համար ալ գործածած ըլլալ այն այբուբենը, որ այնքան օգտակար եղած է Հայոց։ Եւ այս՝ ուրախութեան յաւելուածական պատճառ մը պիտի ըլլար այսօր։

Տարակոյս չկայ թէ միայն մէկ ազգի յատուկ այբուբենի մը գործածումը կը կղզիացնէ այդ ազգը ուրիշ ազգերէ։ Բաղդատաբար քիչ օտարազգիներ պիտի գտնուին որ յանձն առնեն այդ օտար այբուբենը սորվելու սկզբնական դժուարութիւնները կրել. ուրիշ բան է՝ երբ իրենց գործին բնութենէն կամ պարագաներու բերմամբ ստիպուին այս նեղութիւնն յանձն առնել։ Այս ճչմարիտ է մանաւանդ այն ազգերուն նկատմամբ որոնց աշխարհագրական դիրքը իրենց արգելք եղած է դէպ աւելի դեր ունենալ աշխարհի գործերուն մէջ։ Միւս կողմէ Հայկականին նման ազգային մտածումներ այբուբենի մը գոյութիւնը մեծապէս կը ծառայէ ազգին անդամները ամրապէս միացնել իրենց ազգային խորհուրդներուն և տեսլերուն մէջ։ Կը միացնէ, նաեւ, ներկայ սերունդը նախորդ սերունդներուն հետ։ Ինչպէս Հին Կտակարանի Եբրայական բնագրին ընթերցումը կը յուզէ երեւակայութիւնը սա դադարումով թէ վաղեմի մարգարէներուն գրած և Յիսուս Քրիստոսի ու առաքեալներուն կարդացած բառերն են որ կը կարդացուին, նոյնպէս Հայ մեծ թարգմանիչներէ և անցեալ մատենագիրներէ մեզի հասած գրքերը Հայերէն Սբ. Գիրքը և ուրիշ գիրքեր կարդալու և ուսումնասիրելու պահուն վերին աստիճան չահեկան է պիտնալ թէ մեր առջեւ կը գտնուին նոյն բառերը ճիչտ նոյն տառերով, որոնք կը գործածուէին Ս. Մեսրոպէ, Ս. Սահակէ և անոնց ընկերակիցներէն ու յաջորդներէն և կը գործածուին մինչեւ այսօր։ Այսպէս 1,500 տարի առաջ հնարուած այբուբենը ազգին աւելի մեծ ծառայութիւն մատոյց քան զոր կ՛երեւակայեր Սբ. Մեսրոպ։ Երանելին իր գիտցածէն աւելի լաւ չէնէց և անդին սատարուածով մը օժտեց իր ժողովուրդը։ Կրնանք մերժել ասանդավէսը թէ տառերը երկնային յայտնութեամբ տրուեցան անոր։ Բայց չենք կրնար ուրանալ թէ Աստուած զայն ծառայեցուց մեծ նպատակի մը իրագործման, որ դեռ լիովին իրագործուած չէ համարուած։

Ձեղքիտ վիճակագրութիւն մը չունինք Հայերու մէջ գտնուող անգրագէտներու անցեալ ու ներկայ համեմատութիւններուն վրայ։ Վերջին ծայր չահեկան պիտի ըլլար ճչտիւ դիտնալ թէ ո՛րքան մարդիկ կարդալ գրել սորվեցան այբուբենի պիւտին անմիջապէս յաջորդող տարիներուն մէջ։ Դպրոցներու բազմութեան և վանքերու կրթական գործունէութեան վրայ կը կարդանք, և անտարակոյս չատ գործ տեսնուած է։ Հաւանօրէն չենք սխալիր, եթէ կարծենք թէ Հայերն այս մասին միչտ չատ նպաստաւոր կերպով բաղդատուած են չրջակայ ազգերուն հետ։ Այսու ամենայնիւ, ինչ ալ եղած ըլլայ կացութիւնը այն ժամանակ կամ յաջորդ դարերու մէջ, տակաւին անգրագէտներու չատ մեծ համեմատութիւն մը կայ մանաւանդ կիներու մէջ։ Այս երկրի Աւետարանական լուսաւորչական արդիւնքներէն մին եղած

իգական սեռի կրթութեան տրուած նոր ղարկը, բայց չատ բան կը մնայ ընելու։ Գաւառներու քանի մը մասերուն՝ կայարանեան տեղեակ եղողներ քաջ գիտեն թէ Հայ բազում դիւղեր կան, ուր միայն մէկ երկու անձեր կարդալ գիտեն, մինչ երբեմն մէկ անձ իսկ չգտնուիր կարդալ գիտցող։ Հայկական տաւերու գիւտին և տպագրութեան ներկայ ասլնին մէկ պատուղն ըլլալու է հաստատ որոշում մը ազգային այս ժառանգութիւնէն բաժին հանելու, որչափ կարելի է, մանչ և աղջիկ, այր և կին ամէն Հայ հաւասարապէս։ Ամէնէն նեղասիր, ամէնէն անմատչելի լեռնային գիւղացին իսկ պէտք չէ անտեսել։ Եթէ ամէն ոք իր կարողութեան չափով մասնակցի վէհ. կաթողիկոսին վերին հսկողութեան տակ մասնակարարելի կրթական դրամագլխին, անկարելի պիտի չըլլայ այս մտասխպարին հասնիլ ժամանակի բանասոր ընթացքի մը մէջ։ Տգիտութիւնը պէտք է վտարել Հայաստանէ։

Ս. Մեսրոպի և ընկերներուն մեծ նպատակն էր այբուբենի չնորհիւ ժողովրդին տալ իրենց մայրենի լեզուով Աստուծոյ Խօսքը և եկեղեցական աղօթքները։ Այս սրբազան նպատակով ուսան անոնք և ճամրորդեցին ու աղօթեցին։ Եւ ո՞վ կրնայ պատկերացնել այն ուրախութիւնը, երբ լսուան ճամբու մէջ տեսան անոնք իրենց բաղձանքները։ Հայկական այբուբենը սկիզբէն իսկ առաջադրուեցաւ դրծածել մի միայն Աստուծոյ վտաքին և ժողովրդին հոգեւոր լուսաւորութեան համար։ Այսպիսի սուրբ նպատակի մը յատկացուած գիրերն առնել և Սբ. Գիրքին կամ Քրիստոնէութեան դէմ գործածել, կամ անբարոյական գաղափարներու արտայայտման ծառայեցնել, սրբապղծութեան չոռեզոյն տեսակն է արդարև։ Սահակ և Մեսրոպ սուրբերը և անոնց ընկերակիցները պատուել ուզողները լաւագոյնս կը հասնին այս իրենց վտիտքին՝ նոյն ոգւով և նոյն ազնիւ նպատակներով գործելով։ Եթէ ժողովուրդը մերժէ կարդալ վէճ յարուցանող, ցանկութիւն գրդռող կամ առ Աստուած հաւատքը խախտող ամէն գրութիւններ, Ս. Մեսրոպի գիւտը այսպէս չարաչար գործածել չանդղնող մոլորեալներ չուտով փակուած պիտի գտնեն իրենց ասպարէզը, և եթէ մինչեւ անգամ անկարող ըլլան ամէնով, պիտի ստիպուին դադրեցնել իրենց ապիրատ աչխատութիւնը։ Հայկական այբուբենը Քրիստոնէական այբուբեն եղած է սկիզբէն հետէ և այնպէս մնալու է միշտ։

Առեսարար վաթսունըվեց տարիէ ի վեր Հայկական այբուբենը կը գործածէ գիտիչներուն ոգւով և անոնց սիրտերը վառող տենչէն բնաւ չտարբերող տենչով։ Թերթին անունն իսկ կը ցուցնէ բնութիւնը գործին զոր կատարել կ'աչխատի, այն է՝ ձրի վերլութեան ասեիսը բերել այն ամէնուն որ ճչմարտապէս կ'ապաչխարեն իրենց մեղքերուն վրայ և զբիխտոս կ'ընդունին իբրեւ իրենց միակ ու անձնական Փրկիչը։ Բայց որովհետեւ Առեսարանը ուղիղ գիրքի մէջ կը դնէ զմարդ հանդէպ ամէն ճըշմարտութեան, Առեսարեր չէ թերացած բաղմաթիւ տարբեր խնդիրներու վրայ նկատի առնուած դանազանութիւն մը ներկայացնել իր ընթերցողներուն։ Միանգամայն միշտ միեւնոյն նպատակն ունեցած է, մարդոց լուսաւորումը և փրկութիւնը և Աստուծոյ փառքը։ Ամերիկեան հովանաւորութեան տակ հրատարակուող թերթի մը համար պզտիկ պատիւ չէ Հայ ազգին աւետարանական և գրական զարմնումին աստիճանաւ մը, ո՛րքան ալ փոքր ըլլայ այդ, օգնելու արտօնութիւնն ունեցած ըլլալ 66 (կամ եթէ Շտեմարանն ալ հաչուուի, 74) տարիէ ի վեր։

Ի սրտէ գոհանալով ուրեմն Աստուծմէ, որ Սահակ, Մեսրոպ սուրբերը և ընկերները պարգեւեց ազգին և արտօնեց մեզ անոնց աչխատութիւններուն մասնակցիլ մեր կարողութեան չափով ու պատուղը վայելել, սիրով կը միանանք այն ամէնուն որ այս պահուս Հայ տաւերու գիւտին 1,500ամեակը և Հայերէն առաջին գիրքին տպագրութեան 400ամեակը կը տօնեն։ Կը յուսանք թէ այս երկու դէպքերուն ի յիչատակ դրամագլուխ մը հանդանակելու ձիզերը առատ ու տեւական յաջողութեամբ պիտի պսակուին։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹՂՆԵՐՈՒՆ

Բոլոր այն նոր բաժանորդագրուողներուն, որոնք իրենց 1914ի բաժնեգինը հիմակուընէ կանխիկ կը ղրկեն, ներկայ տարուան Առեսարերի մնացեալ թիւերը ձրի պիտի ղրկուին։

Խմբագրութիւն

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԱՆԳԻՐ, ԿԱՄ ԿԵՆԴԱՆԻՈՑՆ ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐ· ԱՒԵՏԻՍ Ս· ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ

(Շար· նախորդ թիւեն եւ վերջ)

3· *Նահատակներ, կենդանւոյն մարտիրոսներ են անոնք որ հաւատոյ գործեն կը տոկան խիստ դիրքերու, կեանքի դառնութեանց, ու հաւատարատար ոգւով կը կրեն աստուածատուր իրենց վիճակած կեանքի խաչերը։*

Հարս մը կայ սա տան մէջ փափուկ, դիւրաշարժ, ունի անտանելի կեսուր մը փչուտ լեզուով, տալեր ու տաղտկեր որ գժբաղդաբար մէկ տան մէջ կը բնակին, տուն մը դժոխքի պէս անէծքով, յիշոցք—հայհոյանքով, կռիւով ու նախատինքներով լեցուն· կը համբերէ խեղճ հարսը, անլեզու հարսը· ոտիզատած է համբերել մինչեւ յարատեւ սրատաժունդներու, կըսկիծներու, մաչուքներու պատճառաւ ախտացած կը մեռնի օր մը· ոչ ոք դիտէ տակայն ատոր մահուան պատճառը, ոչ ոք կուլայ անոր վրայ զի որը աղջիկ մ'է արդէն· ոչ ոք նահատակ կը կոչէ զայն, բայց Տէրը միայն դիտէ թէ անիկա անպիր, անյիշատակ նահատակ մը եղած է իրօք։

Ուրիշ կին մը կայ· ունի արբեցող էրիկ մը անզգայ ու անզգամ, հինգ վեց զաւակներ, ծերունի ծնողք մը զոր պարտի խնամել, ատնեղոյ հացը ու հագուստը ճարել, ճարել նաեւ վարձքը տան որ իրենցը չէ· չափ ու սահման չունին անոր աշխատութիւնը, յոդնութիւնն ու մաշուքները· ազատող մ'ալ չունի խեղճը երբ առնն առնն ձեռ ուսէ իրիկունը ուշ ատեն արձարանէն դիմով դարձող ծոյլ ու անզգամ էրկանէն· երկար տարիներու կենդանւոյն մարտիրոսութիւն մ'է անոր կեանքը։

Այրեր կան որ Յակոբ նահապետի նման սկիզբէն հետէ չարչարանքէ, արկածներէ կեանք մը ունեցած են, մաղերնին ժամանակէն առաջ ճերմկած, իրենց կենացը օրերը սակաւաթիւ ու ցաւով դառնացած· կ'ինայ կան որ Նոյեմիի նման կը ձայնակին աչխարհի դառնութիւնները—պանդխտութիւն, դժուար ապրուստ, հիւանդութիւն, տարաժամ մահեր· զարմանալի է որ Աստուած թոյլ կու տայ երբեմն որ ամէն աղէտներ չդիպչին մէկ տան ու ծանրանան մէկ ուսի վրայ, մէկ դլխու վրայ· տոկացող համբերող հերոսը առաքինի մարտիրոս մը, կենդանւոյն նահատակ մը կ'ըլլայ· Յովսէփ, Մովսէս, Դաւիթ եւ այլք որոց անուններն չեն յիչուիր մարտիրոսաց ցանկին մէջ, մէյմէկ մարտիրոսներ էին այս կարգէ։

4· *Ճշմարիտ մարտիրոսներ են նաեւ անոնք որ այս չար աշխարհիս մէջ կ'ապրին Քրիստոնէական առաքինի մարուր կեանքով ի սիրոյ Տիրոջ եւ ապահանութեանց։*

Աչխարհ փորձավայր մ'է· ամէն տեղ վախ, վտանգ, փորձանք, կիրք, մեղք, մոլութիւն կը վխտան· դիւրցաղն հերոս մ'է ան որ անարատ կ'եղնէ այս բովքէն, փորձավայրէն, կը յաղթէ իր կիրքերուն, աչխարհի, Սատանայի։

Աստուած ամէնուս տուած չէ ըլլալ Լուտեր մը, Դանիէլ մը, Մովսէս մը, բայց տուած է մեզի համեստ ասպարէզ մը, համեստ չրջանակ մը կեանքի, որոնց մէջ եթէ հաւատարմաբար ապրինք, մեր կոչման չափով հաւատարիմ կենանք արդութեան, առաքինութեան, ճչմարտութեան, մենք ալ կ'ըլլանք մէյմէկ հերոսներ, մարտիրոսներ։ Ըստ իս ամէն սուրբ բարի, առաքինի մարդու մը կեանքը նահատակութիւն մ'է ինքնին· առօրեայ կեանքի այս մարտիրոսները արժանի են մարտիրոսներու ներդաշներու եւ պսակներուն· «Մինչեւ ի մահ հաւատարիմ եղիր ու քեզի կենաց պսակը պիտի տամ։» «Երանելի է ան մարդը որ փորձութեան կը համբերէ· ինչու որ եթէ փորձութիւնով ընաիր դտնուի, կենաց պսակը պիտի առնէ։»

Ի՞նչ, մարտիրոս ըլլալու համար մեռնի՞լ պէտք է միշտ· կենդանւոյն կեանքո՞վ նահատակութիւններ չըկա՞ն մեզի։ Անաքելոց ամէնն ալ, բայց ի Յովհաննէսէ, մէյմէկ չարչարալից մահով նահատակուեցան, իսկ Յովհաննէս չմեռաւ այդպէս, թէպէտ ան ալ ձգուեցաւ եռացած ձէթի կաթսայի մը մէջ ու աքսորուեցաւ ալ· ապրեցաւ մինչեւ հարիւրամեայ եւ վերջապէս բնական մահուամբ մեռաւ Եփեսոսի մէջ· Ի՞նչ կը խորհիք Յովհաննէսի հարիւրամեայ վաստակաւոր, բեղմնաւոր, չարչարալից կեանքը նուա՞զ մարտիրոսութիւն մ'էր քան միւս առաքելոց նահատակութիւնը։ Նահատակ ըլլալու համար անդրաժեչտ չէ մեռնիլը· յանուն ճչմարտութեան, յանուն արդա-

րութեան, յանուն սրբութեան տանջուիլ, չարչարուիլ կեանք մը անցնելն ալ է կենդանւոյն նահատակութիւն։

Յայտնութեան Գիրքը մարտիրոսներու գիրք է, ան Քրիստոսի ամէն ճշմարիտ հետեւողները մարտիրոս կ'անուանէ. մարտիրոս է Աստուծոյ եկեղեցին այս աշխարհի վրայ որ անընդհատ պատերազմ կը մղէ չարին դէմ. մարտիրոս ես դուն ալ եթէ կը կրես խաչդ, կը հետեւիս Յիսուսի, կը համբերես զրկանաց, նախատանաց, կը յաղթես դժուարութեանց, կենդանւոյն մարտիրոս մը ես։

Եւ ո՞ր տեսակը աւելի դժուար է, մանո՞վ մարտիրոսութիւն, թէ կեանքով, կենդանւոյն մարտիրոսութիւն, Յակոբոսի պէս մէկ անգամ դլխատուիլ ու իր հանգիստը մտնե՞լ թէ Յովհաննէսի պէս ապրիլ ու կեանքի դառնութիւնները ճաշակել. ըստ իս մէկ անգամ խաչուելէն աւելի մեծ մարտիրոսութիւն մ'է ամէն օր խաչ կրել, ամէն օր խաչուիլ, ամէն օր մեռնիլը։

Մարտիրոսներ կան որ մեծ անուն, մեծ համբաւ ունին մարդոց մէջ, պատմութեան էջերուն մէջ, բայց առօրեայ, կենդանւոյն մարտիրոսներ կան որ լսած անուն չունին, ո՛չ կոթող, ո՛չ մահարձան. անդիր, անյուշ մոռցուած նահատակներ, որոնք անհետ, անչուք, անչքուկ մեռած գացած են. լռի՛կ մարտիրոսներ. մարդկութիւնը անիրաւ, ապերախտ դանուած է անոնց անունը չյիշատակելով ցանկին մէջ, սակայն յաչս Աստուծոյ, յատկին ճշմարտութեան անոնք եւս են նոյնքան մեծ մարտիրոսներ, առաքելոյն և յարգելի բարոյական դիւցազներ։ Ժող. Թ. 15։ Անոնց անուններդը գրուած են անչուշտ կենաց գրքին մէջ ու պիտի կարդացուին օր մը ի չարս Աբելի և Սաւփիանոսի։

Մարտիրոսութիւն յարգելի, գրուատելի է ինչ ձեւի տակ որ ըլլայ. փափաքելի, նախանձելի է անոնց գիրքն ու համբաւը, անունն ու վարձատրութիւնը. պէտք է ներչնչուինք ամէնքս. մեր պզտիկները պէտք է լցուին անոնց ոգիովը ու հետեւին անոնց կեանքին, գծած կեանքի արահետին. մեր մեծերը պէտք է անոնց նման բարի, փառաւոր յիշատակ մը թողուն աշխարհի վրայ. աղեկ է այս նախանձաւորութիւնը. բայց քանի՞ն արդեօք, այսպէս փափաքողներէն ու նախանձողներէն քանի՞ն արդեօք պատրաստ են կրել մարտիրոսութեան ղրկանքն ու չարչարանքը. քանի՜որ յօժար են տանիլ նախատանաց, կրել խաչերը, ըմպել դառն մրրակից բաժակը մարտիրոսութեան։ Նահատակութիւն գովելի է, բայց անոր ճամբան չիտակ, ուղիղ ճամբայ մ'է, ոչ ծռամածուռ, քանի՜որ պիտի ուղին երթալ չիտակ ճամբէ մը, չծռիլ, չկեղծաւորիլ, այս կեանքի մէջ չդտնել սկզբունքներ ըստ տեղւոյ և պարագայի։

Նահատակութիւնը նախանձելի է, բայց ճամբան փչուտ է քարուտ ու դժուարին, խոչեր, խոչընդոտներ կան ճամբուն վրայ. որո՞նք տեղի պիտի չտան։

Նահատակութիւնը փառաւոր է ու վարձատրութիւնը ապահով, բայց ճամբան արիւնոտ է, խաչերով, զոհերով, զոհողութիւններով անձնուիրութիւններով լեցուն, ո՞վ պիտի յանդգնի, ո՞վ պիտի տակաւ, ո՞վ պիտի նուիրէ, զոհէ իր անձը։ Շատեր որ կ'ուզեն տիրանալ այդ բարի անուան, պատրա՞ստ են վճարել գինը մարտիրոսութեան, մարտիրոսական կեանքի ու մահուան, ո՛րն որ վիճակի իրենց. վերադարձել հանգիստը, խաղաղ կեանքը, զոհել անձը, տանջուիլ յանուն և ի գատ արդարութեան, ի սէր ճշմարտութեան, ի չահ առաքինութեան, սուրբ կեանքի։ Ո՛վ որ յօժար չէ վճարել փոխարժէքը, չէ կարող կոչուիլ, ու չէ արժանի նահատակ անուան։

Մարտիրոսները առանձնաշնորհեալ դասակարգ մը չեն կազմեր, բայց աւիկ չնորհ մը չէ այս քիչերու արուած. ես ու դուն, ամէնքս կրնանք առաքինով մը մարտիրոս ըլլալ, պայմանաւ միայն որ պատրաստ ըլլանք պինդ վճարել. ամէն ոք մարտիրոս մըն է այս աշխարհի վրայ պատերազմութեան, արդարութեան, ճշմարտութեան, առաքինութեան, սրբութեան չաղղին մէջ, անդիր, անյուշ, լռիկ մարտիրոս մը. ամէն մարդու արուած է մարտիրոսութիւն, արուած է նաև ատանալ, հագնիլ, կրել կենաց անթառամ պսակը, թնդը մարտիրոսութեան։ «Երանի՛ անոնց որ հալածուած են արդարութեան համար, քանզու որ երկնից թագաւորութիւնը անոնցն է. երանի՛ է ձեզի երբոր կը նախատեն ձեզ ու կը հալածեն, և սուտ տեղը ամէն կերպ պէչ խօսքեր կը խօսին վրանիդ հնձի համար. ցնծացէք և ուրախ եղէք, քանզու որ ձեր վարձքը չատ է երկինքը։

քանզի աս կերպով հալածելին ձեռքէ առաջ եղած մարգարէները։»

«Աստնք որ ճերմակ հանդերձներ հագած են՝ ո՞վ են, և ո՞ւրկէ եկան։— Աստնք են մեծ նեղութենէ եկողները, որոնք իրենց հանդերձները լուացին, ու գառնոյն արիւնովը ճերմկցուցին. անոր համար Աստուծոյ աթոռին առջեւ են, և իրեն կը ծառայեն ցորեկ ու գիշեր իր տաճարին մէջ. և աթոռին վրայ նստողը իր վրանը պիտի տարածէ անոնց վրայ. այսուհետեւ ոչ պիտի անօթենան ու ոչ ծարաւին, ո՛չ ալ արեւը կամ մէկ տաքութիւն մը անոնց վրայ պիտի իյնայ. վասն զի գառնուկը որ աթոռին մէջ է, պիտի հովուէ զանոնք, ու կենդանի ջուրերու աղբիւրները պիտի առաջնորդէ զանոնք. և Աստուած բոլոր արցունքները պիտի սրբէ անոնց աչքերէն։» Երանի՛ մարմրոմներուն։

Իզմիր

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԱԻԵՏԱՐԱՆԻՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(ՈՋ-ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐԷ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ)

Գրեց՝ Նմանուղայ Եղբայրակցութեան անդամ մը

(Շար. նախորդ թիւին)

Այս յաջորդ վկան ալ ուրիշ համբաւաւոր հեթանոս մըն էր —ՍԱՄՈՍԱՏԱՑԻ ԼՈՒԿԻԱՆՈՍ։ Կենսագրութեանց և Միթրասեւորեանց Բառարանին մէջ անոր մասին հետեւեալ տեղեկութիւնը կը գտնենք. —

«ԼՈՒԿԻԱՆՈՍ, Ցոյն գրողներուն ամէնէն սրամիտներէն և իսկատիպներէն մէկը, ծնած էր Սամոսատայի (Սամսաթ) մէջ, Եփրատի եղերքը, Ց. Տ. 100։ Անոր գլխաւոր երկերն են մաքուր ու բարձր Յունարէնով գրուած սրամիտ երեւակայութիւններ պատմութեան, միթասեւորեան, փիլիսոփայութեան և ուրիշ տարբեր նիւթերու չորս։ Անոր նպատակը ըլլալ կը թուի մարդիկը նախապաշարումներէ ու աւելորդապաշտութիւններէ և փիլիսոփայ չեղածնուրու հանդէպ անոնց ունեցած յիմար հնացումէն փրկել։ Անոր տաղանդը գլխաւորաբար երգիծական է և երկերը ուշագրաւ կերպով գուարճալի են, բայց անոնցմէ ոմանք իրենց կրօնքի և բարոյականութեան վնասակար քննադատուած են։»

Հետեւեալը կը գտնուի Զէյնպրուեան Համայնագիտարանին մէջ. «Ցեղով՝ բայց ոչ կրթութեամբ Սեմական, Հռովմի հպատակ՝ բայց ոչ Հռովմայեցի, Ցոյն դրող մը՝ բայց ծագումով ոչ—Ցոյն Լուկիանոս իր հանգամանքներով եզակիանապէս ազատ էր ամէն կապակցութենէ, կանխակալութենէ կամ նախապաշարումէ որոնք կրնային արգելք հանդիսանալ իրեն՝ աչխարհէ կարելի եղած մեծագոյն չափով հաճոյք հանելու իր ընթացքին մէջ։»

«Անոր ընդարձակ ճամբորդութիւնները առատ նիւթ հայթայթեցին անոր, և լայն ընթերցումը տուաւ անոր հին միջադէպեր՝ հաստատելու և լուսաբանելու համար իր փորձառութիւնները։»

Այս գրողին Պերեկրինոսի Մահը խորագիրով մէկ տրամախօսութեան մէջ կը գտնենք հետեւեալը.

«Այս առեններէն էր որ (Պերեկրինոս) Քրիստոնեաներու զարմանալի հաւատքին մասին լսեց՝ Պաղեստինի մէջ անոնց քահանաներուն և դպիրներուն հետ յարաբերութիւն ունենալով։ Եւ ինչո՞ւ համար։ Շատ չանցած ան զանոնք կը հրահանգէր և ինքզինքը իբրեւ մարգարէ, քահանայ և ժողովարանի պետ կը ներկայացնէր համանգամայն։ (15) Ան մեկնեց անոնց գիրերը և անոնց նշանակութիւնը բացատրեց պարզեց. ինքն ալ գիրքեր գրեց... (16) անոնք (Քրիստոնեաները) ճշմարտութեամբ դեռ կը պաշտեն այն մեծ մարդը որ խաչուեցաւ[8] Պաղեստինի մէջ, որովհետեւ ան աշխարհ ներմուծեց այս նոր կրօնքը։ Այս պատճառով Պրոտեւս (Պերեկրինոս) ձերբակալուեցաւ և բանտ դրուեցաւ. այդ նոյն բանը կատղ անոր պզտիկ ծառայութիւն չըրաւ՝ մեծ պատիւ տալով անոր խաբեբայութեանց և գոհացնելով անոր մեծա-

8 Անասդոխիսքնիա տառատպէս կը նշանակէ «ցեղի վրայ հաստատուեցաւ», «ցցահարուեցաւ» Սթաւրօօ բայը, որ գործածուած է Նոր Կտակարանի մէջ, ճիշդ նոյն նշանակութիւնը ունի։ Առաջինը ածանցուած է սթոփոսէ, ցից նշանակութեամբ, իսկ երկրորդը սթաւրօսէ, որ նման նշանակութիւն մը ունի։ Այս բառերուն լատիներէն հանդիպումը կը թուի թէ, որ սկզբնապէս ու աւելի ճշգրիտ կը գործածուէր ուղղակի պարզ ցից համար, որուն վրայ կը գամուէր չարագործը, կը կապուէր կամ կը ցցահարուէր (Տես Զէյնպրուեան Համայնագիտարանի Խաչ բառը)։

մըտութիւնը։ Բրիստոնեաները չատ վչտացան անոր բանտարկութեան համար և անոր ազատութիւնը ձեռք բերելու համար ամէն կերպեր փորձեցին։ Այդ ընելու կարող չըլլալով՝ անոր մատուցին ամէն տեսակ ազէկ ծառայութիւններ, և այդ ոչ թէ անտարբեր կերպով մը, այլ մեծ յարատեւութեամբ. որովհետեւ մինչեւ իսկ առաուն չատ կանուխ բանտին մէջ կը գտնուէին (17) ծեր այրիներ և (18) փոքր որբ աղաքներ. և դիւրաւոր մարդերէ ոմանք բանտապահները կաչառելով ներսը անոր հետ կը քնանային։ Աղուոր կերակուրներ կը տանէին ներսը (19) և անոնց նուիրական բանախօսութիւնները կը չարունակուէին և այն բարձրապատիւ Պերեկրինոսը — որովհետեւ դեռ ան այսպէս կը կոչուէր — անոնց նոր Սոկրատ մը կ'երեւար։ Մինչեւ իսկ Ասիոյ քաղաքներէն եկան ոմանք, որոնք ղրկուած էին (20) Բրիստոնեայ հասարակութեանց կողմէ, օգնելու, քաջալերելու և մխիթարելու համար մարդը։ (21) Անհաւատալի է թէ ի՛նչ փոյթ կ'ընեն իրենց ժողովուրդին վրայ ազդող որեւէ բանի մը հետ գործ ունեցած ատիճներն։ Կարճ խօսելով՝ կը չռայլեն ամէն բան, և երբ Պերեկրինոս չղթաներով կապուած (իր բանախօսութիւններով) կը փայլէր — անոնցմէ չատ դրամ ստացաւ, և քիչ չահ չունեցաւ. որովհետեւ այս հէք ժողովուրդը (22) կը հաւատան թէ իրենք բացարձակապէս անմահ են. եւ առ չատես պիտի ըսպրին, այս պատճառով (23) մահուան վրայ շատ թերեւսբար կը մտածեն եւ շատեր կամաւորապէս կը յանձնեն ինքզինքին։ Նաեւ իրենց առաջին օրէնսդիրը համոզած է զանոնք թէ իրենք բոլորը իրարու եղբայրներ են, երբ անգամ մը դառնան և հրաժարին Յունաստանի աստուածներէն և պաչտեն այդ (25) իրենց խաչեցեալ Սոփեստը, և ապրին անոր օրէնքներուն համեմատ։ (26) Այս պատճառով ամէն բան հաւատարապէս կ'արհամարհեն, ու զանոնք իբր հասարակաց ստացուածք կը նկատեն, և իրարմէ կը ստանան առանց իրարու մասնաւոր ապահովութիւն տալու. այսպէս եթէ անոնց մէջ երեւան դայ մէկը որ խաբեբայ է, ճարպիկ է և գործ գարձնելու ընդունակ, կրնայ անմիջապէս չատ հարստանալ՝ պարզամիտ ժողովուրդը խաբելով։»

Լուկիանոսէ եղած այս մէջբերումը չատ թանկարժէք փաստերով հարուստ է։ Ան մեզի կը պատմէ (1) Բրիստոսի և իր ուսուցումներուն մասին, (2) Բրիստոնեաներու և անոնց Բրիստոսի և աչխարհի հանդէպ ունեցած վերաբերումին մասին, (3) անոնց սուրբ գիրքերուն մասին, (4) Եկեղեցիին մասին.—

(1) Ան կը խօսի Բրիստոնէական կրօնքին Հիմնադիրին մասին իբրեւ խաչուած եւ կ'ըսէ թէ Պաղեստինի մէջ մեռցուեցաւ իր ուսուցումներուն պատճառով։

(2) Բրիստոնեաներու մասին կը սորվինք թէ անոնք կը պաշտեին 9 Բրիստոսը։ Կը հաւատային թէ իրենք բոլորն ալ եղբայրներ էին եթէ այդպէս ընէին և ապրէին անոր օրէնքներուն համեմատ, նոյն աստուածներու պաչտօնը թողլով։ Անոնք կը խորհէին թէ յաւէտ պիտի ապրին, և անկէ յառաջ եկաւ որ անոնք մահը իրրեւ ոչինչ բան մը կը նկատէին, և ատոցմէ քիչ յարդ կ'ընծայէին, հասարակաց գանձ մը պահելով, եւ առանց երաչխաւորութեան գրամ տալով ու առնելով։ Անոնք ծայրայեղօրէն գործունեայ էին իրենց հասարակութեան վրայ ազդող խնդիրներու մէջ, և երբ իրենց անդամներէն մէկը ձերբակալուէր՝ մինչեւ բանտ կը հետեւէին անոր, օգնելու և անոր ծառայելու իրենց փափաքով։

(3) Բրիստոնեաները գիրեր ունէին և անոնց ուսուցիչներուն սովորութիւնն էր այս գիրքերը բացատրել և զանոնք մեկնել։

(4) Պերեկրինոս Բրիստոնեաներու առաջին անգամ հանդիպեցաւ Պաղեստինի մէջ։ Անոնցմէ հասարակութիւններ կային «Ասիոյ քաղաքներէն ոմանց» մէջ ալ։ Անոնք իրենց մէջ եղած եղբայրութեան ոգին կը ցուցնէին այն չահագրգռութեամբ, զոր ունէին իրենց կրօնակիցներուն բարօրութեան մասին, և իրենց փափաքով օգնելու համար անոնց՝ մինչեւ անգամ երբ իրենց հասարակութեանց անդամները իրարմէ հեռու տեղեր հաստատուած ըլլային։ Յայտնապէս անոնք կը խնամէին անհայր տղաքները, քանդի Լուկիանոսի յիչածին նման

9 Այն իրողութիւնը թէ Բրիստոսի մեռցուելէն ետքը Բրիստոնեաները շարունակեցին զայն պաչտել՝ որոշապէս կը ցուցնէ անոնց հաւատքը թէ ան թեեւ մեռած բայց նոյն տեսն կ'ապրէր։ Ուրիշ բառերով անոնք չեն սեպեր կեանքի մը կը հաւատային եւ ինքզինքնին ապրող Քրիստոս մը պաշտող կը նկատէին։

«փոքր որբ տղաքներ» ինքզինքնին հոգալու անկարող էին, և մանաւանդ կը ծառայէին բանտարկեալ մարդոց։ Տարիքոտ այրիներու ծառայութեան մասին եղած ակնարկութիւնը կը հասկցուի ամէն անոնցմէ, որոնք կը յիշեն Ա. Տիմ. Ե. 9—10 համարները։ 10

(Շարունակելի)

ԳՐԻ ԳԻՒՏԸ
ՀԱՅ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ
ԱՒԵՏԱԲԵՐ

ԳԷՈՐԳ - ՄԵՍՐՈՊ

Հայ ժողովուրդը կը ծօնէ այսօր իրապէս ազգային ծօն մը։ Հայ պատմութեան մէջ առաջին անգամն է, միակը, որ Հայութիւնը, որպէս հաւաքական միութիւն, առանց դաւանանքի խտրութեան, առանց կրօնական, քա-

Պոլսոյ մէջ Սրբազար Դպիրի տպած գիրքերուն ճեպանպուռը

ղաքական, ընկերային այլազան ըմբռնումներու խաչերին, կը հանդիսադրէ իր պատմական ցոքգեղեանը։ Մեր կեանքին մէջ առաջին անգամն է որ Հայ Լուսաւորչականը, Հայ Բողոքականն ու Հայ Կաթոլիկը, մէկ դրօշի, ազգային դրօշին, տակ կը խմբերգէ իր զարթուումին ներքողեանը։

Այս տեսարանը աւելի քան կազդուրիչ է ու մխիթարական։

Շուրջ 15-20 տարի առաջ, երբ այս տողերը գրողը դեռ պատանի մըն էր, մանուկ մը, տակաւին կը լսուէին այն խոր խոհերը բարացուցող երեւոյթներ, որոնք կը բաժնէին միեւնոյն արիւնը կրող ցեղը՝ մէկ քանի հատուածներու։ Ազգութիւնը համազօր էր այն ատեն կրօնականութեան. Բողոքականը սիլլեր մը կը նկատուէր այն տխուր օրերուն, կաթոլիկը սիլլեր մըն էր, Լուսաւորչականը՝ սիլլեր մը։ Երեք ազգեր կային մէկ ազգի մը, ի՞նչ կ'ըսեմ, մէկ փոքրիկ համայնքի, մէջ։

Մինչ, Լուսաւորչականներս, կը ծօնէինք մեր Ազգային Սահմանադրութեան տարեդարձները, որոնք կարծես չէին խօսեր այլ դաւանակից մեր համարիւններուն։ Անոնք ալ իրենց ուրոյն ծօներն ունէին, ծօներ՝ որոնց հանդէպ անտարբերութիւնն ու նոյնիսկ արհամարհանքը կը ծնէր յաճախ մեր չրջանակներուն մէջ։ Բաժնուած էինք։

Այն օրերէն ի վեր քիչ տարիներ անցան բաղդատմամբ անցեալի երկար դարերուն, բայց այս վերջին տարիներու մէջ Հայը դարեր արժող տառապանք մը ապրեցաւ, Հայը, առանց դաւանական խտրութեան, առաւել կամ նուազ չափով, անցաւ քաւթայի մը, հալոցի մը մէջէն, ուրկէ դուրս կու գայ այսօր միաձոյլ զանգուած մը դառնալու կատարեալ ընդունակութիւններով։

Հայուն տառապանքը Ազգային միութիւնը ծնաւ։

Այդ Ազգային միութեան նուիրականացումն է այս օրուան ծօնը, որ 1500 ամեայ անընդհատ ու անվհատ աշխատանքի մը արդիւնքն է կարծես, որ 15 դարու երկունքի մը ծնունդն է անտարակոյս։

Հայ միտքի, Հայ զարթուումին փառաբանութիւնն է այս յոբելեանը, որուն խորհրդանշանը Հայ այբուբենքն է անշուշտ։

Հայ գիրը իր պատմութիւնն ունի, իր ծնունդն ու զարդացումը, իր դերն ու արդիւնքները, որոնց մասին հոս չենք կրնար երկար խօսիլ։

Երկու խօսք միայն.

---

10 «Որբեւայրին արդեւաւիներուն կարգը թող սեպուի, որ վաթսուն տարուընէ պակաս չէ, մէկ էրկան կին եղած, բարի գործերով վկայուած, եթէ զաւակներ մեծցուցած ըլլայ, եթէ ինուրեր ընդունած ըլլայ, եթէ սուրբերուն ոտքերը լուացած ըլլայ, եթէ նեղեալներուն օգնութիւն ըրած ըլլայ, եթէ պսէն ցեսակ բարեգործութեան մէջ յարատեւած ըլլայ։»

Հայ Գիրը գիւտն է Տաթեւեցի մեծ վարդապետին՝ Մեսրոպի, որ իր խուզարկութեան ու ազնութեան կնիքն է դրած անոնց վրայ։

Հայ կեանքի է՛ն մեծ հանգրուանն է բացած ան։ Այդ Գիրերը ստեղծագործած են Հայ գրականութիւնը կամ գպրութիւնը, որ իր կարգին՝ Տպագրութեան օժանդակութեամբ՝ պատճառ դարձած է Հայ Լեզուի պահպանութեան ու զարգացումին, Հայ Եկեղեցիի հայացումին, Հայ Մաքի զարթուումին ու բեղմնաւորութեան, Հայ Ազգութեան ինքնուրոյն գոյութեան։

Հրաշալի ու գեղեցի՛կ արդիւնք։

Տարակոյս չկայ որ Հայ Գրչութեան կատա-

ԱՒԳՍԱՐ ԴՊԻՐ (Թոխաթցի)

րած կարեւոր ու գնահատելի ազդեցութիւնը մեր կեանքին վրայ չատ աւելի փոքր ու ճղճիմ կը մնայ բաղդատմամբ այն հսկայ գերին, զոր խաղացած է Հայ Գիրը՝ տպագրութեան մուտքէն ետքը։

Այն օրէն ի վեր երբ Մեսրոպեան տառերը սկսան սեղմուիլ մամուլներու տակ, Հայ Գրականութիւնն ու Միտքը սկսան նոր թռիչք առնել ու աւելի եւս բեղմնաւորիլ։

Մեղապարտ Յակոբները, Աբգար Դպիրներն ու իրենց Սուլթան Շահ որդիները, որոնք Հայ տպագրութեան առաջին աշխատաւորները եղան, բայցին այն ճամբան, գծեցին այն ուղին, որ պիտի առաջնորդէր իրենցմէ ետքը հայ մտաւորական կեանքը։

Անոնցմէ յետոյ Հայ մտքի ու տպագրութեան գործարները չեն պակսիր այլեւս, հետզհետէ Հայը կ՛սկսի լոյս փնտռել կիւթէնպէրկի նոր լուսաբաչխ գիւտէն։ Համաչխարհային կեանքի եռուզեռին կը մասնակցի և՛ Հայը։

1703 թուականներուն հալածական Հայ մը կ՛ապաստանէր Յունաստանի Մեթոն քաղաքը, ուր իրեն համախոհ աշակերտներով չուտով կը կազմակերպէր Միաբանութիւն մը. Միխթարեան էր ան։ Միաբանութիւնը չուտով կը հալածուէր նաեւ այդ տեղէն ու վերջապէս կը հաստատուէր Վենետիկ, Ադրիատիկի է՛ն հին ու է՛ն գեղեցիկ քաղաքներէն մին, Ս. Ղազար կղզին։

Հայ մամուլը կ՛սկսի ճանչել հոն, կ՛արտադրէ գրքեր, «մատեաններ» որոնք Հայուն վե-

ՍՈՒԼԹԱՆՇԱՀ
(Աբգարի որդին) *Մարմ Անոռն*

րածնունդը կը նոմոզեն։ Հայ գրչագիրները, առաջին անգամ ատատ ու խնամուած, կ՛սկսին բազմապատկուիլ, տպագրուիլ, Հայ լեզուի բառարանն ու քերականութիւնը կը չինուին, արեւմտեան մաքի հրկները կը հայանան, ու կը տարածուին, կը տիրուին աչխարհի ամէն անկիւնները, ուր Հայը ապաստան է գտած։ Հայուն պատմութիւնն ու աչխարհագրութիւնը, հայրենի հողն ու ջուրը գուրգուրալու ուսուցանուիրութեան, առարկայ կը դառնան։

Հայ կոմոլիկ է այդ Միաբանութիւնը, բայց Հայուն վերածնունդի գործին մէջ լաւագոյն դերն է կատարած։ Արդարեւ Հայկազնեան Բառարաններու, Պատմութիւններու և Հնախոսութիւններու հողքին, կրօնական, նոյնիսկ դաւանամոլիկ հրատարակութիւններ եւս լոյս

ընծայուած են այդ մեծ աշխատանոցէն, սա-կայն այդ իրենց անկատելի իրաւունքն է եղած, իրենց համազումներու հաւատարմու-թեան ծնունդ։

Այդ Միաբանութիւնը կ'ըլլայ որ երկրորդ Հայ լրագիրը կը հրատարակէ 1800ին, առաջին լրագրին Ազդարարի (1794-1796) դադարումէն 4 տարի յետոյ։ Այդ լրագիրն է Տարեգրու-թիւնը։

Իսկ 1803ին կը հրատարակէ Նղանակ Բիւ-զանդեան, Բազմավէպը, որ մինչ 40 տարի հաքը պիտի դառնար հանրածանօթ Բազմավէպ հանդէսը, ա՛յնքան օգտակար դեր մը կատա-րած իր բովանդակութեամբ և ուղղութեամբ։

Տարեգրութիւնի հրատարակութեան թուականէն երեք անգամ 13 տարի հաքը, 1839ին, Զմիւռ-նիայի մէջ կ'սկսէր լոյս տեսնել ուրիշ հանդէս մը «Շտեմարան պիտանի գիտելեաց» անունով։ Զմիւռնիայի առաջին լրագիրն էր ան» որ ե-րեւան կու գար կաղանդի օրն իսկ։

Շտեմարանը Հայ կեանքին մէջ առաջին ամ-սաթերթը, առաջին հանդէսը կամ լրագիրն էր, որ պատկերազարդ դուրս կու գար։ Յայտնի չէր անոր խմբագիրը. իսկ տպարանն էր Ամերիկայի միսիոնարի մը, Հոսան Հալլոֆի, որուն քիչ հաքը կը յաջորդէր Դուլ. Կիրքիր։

Բողոքական քարոզիչները դեռ նոր էին մտեր Թուրքիա։ 1823ին, առաջին անգամ երե-կու քարոզիչներ, Պորա Ընկերութեան արե-ւելեան գործիչներէն, մտեր էին Պէյրութ, ուր Հայ վարդապետներն իսկ ունկնդիր էին իրենց հետեւող։ Ամերիկա, Զմիւռնիա, Պոլիս, Տրապիզոն, եւն., իրենց քարոզութեան դաշտն էին դարձեր։

Ահա այդ օտարական քարոզիչները եկեր էին, Հայ տպագրութեան գործին միջամտելու, իրենց բաժինը բերելու համար։ Անոնք ունէին իրենց նպատակը, որուն համար իրրեւ միջոց կ'ուզէին ծառայեցնել հրատարակչութիւնը, լրագրութիւնը։

Ոչ ոք կրնայ արհամարհել գիրենք, ոչ ոք կրնայ մոռցնել անոնց ձեռնարկը. այդ եւս իրենց համազումներուն հաւատարմութեան ծնունդն էր։ Միայն թէ պէտք է խոստովա-նիլ որ իրենց ընտրած միջոցը պատիւ կը բե-րէր իրենց։

Հետեւաբար Հայ տպագրութեան յոբելեա-նին մէջ բաժին մըն ալ Շտեմարանն ունի՝ յի-շատակաց արժանի։

Ամսաթերթ էր ան, մաքուր թուղթով ու տպագրութեամբ, պատկերազարդ, 18 դրուչ տարեգլխով։ 1839-1842 անընդհատ չարունակ-ուած, 1843ին միամեայ հանգիստէ մը ետք 1844ին Յուլիս 1ին կ'սկսի վերհրատարակուիլ և կը տեւէ մինչեւ 1846 Յուլիս 1։ Այնուհետեւ երկար ժամանակ դադար առած, 1854 Յունուարին կրկին կը սկսի լոյս տեսնել, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Այս անգամ ալ կը տեւէ մեկ տարի։

Շ ՏԵՄԱՐԱՆ

ՊԻՏԱՆԻ ԳԻՏԵԼԵՑ

ՀԱՏՈՐ Ը. 1 1839. ԹԻՒ 1

ՑԱՆԿԱՑԵԼՔ ՈՒ ԹԻՒՆ

ՊՐՈՏՈԹԻՊԻ որ առջի դարերուն մէջ միայն հիւրհատիպ անուանք գնանաթանե-րուն մէջն գոյութիւն պահած էր, սա ներկայ դա-րուս մէջը մարդկային ազգին մէջը սկսեց ընդու-նելութիւն տարածել անխտրաբար։ Ինչ ուրախանալի աս երջանիկ գիպուածին վրայ իր համաձայնակ ձեռքին վրայ սեր ունեցող անձը. ու մեզ ալ՝ այդ օգնութիւնն հասնելու։ Թէ և որչափ սկար ըլլայ, ևս առաւել տարաձեռնութիւնը։

Պիտուելիքը տարաձեռնութիւն ձեռքերը ճանապարհը կրկարծրենք թէ Տպարան ունենալն է. ու տպարանը գործածելու ամենեն օգտակար կերպը ընդհանուր և պիտանի տեղեկութիւններ տալով գործերը տպագրութեամբ ժողովրդոց տալ։ Այսպէս տպարանին երեսի վրայի ամեն լու-սաւորեալ ազգերուն ու երկիրներուն մէջը կայ հիմայ։ Այս ուր տեղ որ աս կերպը մարդկային ընկերութիւն կայ՝ սոսկ յաջողութիւնը կրճանեց-նայ և կրնասուանկիր։ Ուրեմն ինչու համար ՝ Հայոց ազգին քանի մշակեալ հարուստ և զարգաց-րուած լեզուն մինակ մնայ, որուն մէջը ոչ Կորա-քան թուղթ և ոչ տեսպէ տեսակ Շտեմարաններ տպագրվի յայտնաբար։

Այս բաներուս վրայ խորհելով՝ համաձայնե-ցանք Հայոց ընդհանրի ծառայութիւն մը ընել, Պիտանի Պետելեաց Շտեմարան մը հաստատե-լով, որ տասն տասն թիւրըներէ իր կարգացողնե-րուն պիտի ներկայացուէն բերկրութիւն և վար-ժութիւն պատճառող տարբեր դէպքերով։

Հինգ առաջարեալ գործիս բնութիւնը նպատելով՝ անոր մէկ քանի հանգամանքները ը-յայտնելը հարկաւոր է։

1. Մեր Շտեմարանը ամիսը անգամ մը պիտի տպվի, ու տասն մեկ թիւը տասնըվեց երես կըլլա-րունակէ։ Ամբողջ մը մէջը տասներկու գործ։ Ամեն տասիկ կարդա-յ ցանկերը օրական գործերով զբաղած ըլլան, տասնկ մէկ տետրակ մը կարդալու կրնան դիւրութեամբ ժիշտ գտնալ։ Ամիկ տասիկ իր բերած ըն-ծաներովը ձեր բնակարանները մտնալով, ձեր զուարճութեանը ու պիտութեան մէջ զբաղած-լուն համար կըլլայ թէ միշտ բարի եկած հիւր մը պիտի ըլլայ։

Ամեն տեսակ տուներու մէջ մտնելու տար-դիկ կան. որոնք չգտնալով բոլոր ընտանեացը ախորժակին ու սնդիսականը հնարաւոր ընտրութիւն ընելու հոգ իրենց վրայ կանին լսողներուն մէջը ալ կըշտմտրեակիրը կայ պարտքը վրանիս տանել՝ Հայոց ազգին մէջ ըն-տանեացը մտնելու կերպերուն ընտրութիւնը ընելու փոքր ի շատե։ Ուրեք հանգստարիկ առանձ նութեանը մէջ զատրեն բնիս մէջերնիս փոր-ձած անխափան պիտի աչխատիքը զանազան ա-ղերէ ընտրել ամեն ան բաները, որ եվ լաւ յոր-մար են յազուրդ տալու և օգտակ ընծայելու։ Ընկերական ու կերպուելու ընտրած ու պատրաստած յարդարանքը ամեն ամսու սկիզբին մեր ընթեր-ցողներուն պիտի մատուցանենք ան զրկերով և անուշահամ իմանալի խորհուրդներ։

2. Մեր Շտեմարանը աչխարհաբառ լեզուս պիտի ըլլայ։ Գրաբառ լեզուին գերազանց մեր-ձենալու ու գեղեցկութեանը վրայ մենք ոչինչ կարծ քան որ սեռ ազգին լեզուն ամեն մեծ մաս չէ հասկընար, և քանի որ հրատարակութեանը միտք շատերուն օգտակար կրնայ բանին քիչերուն միայն համար ընտրած ըլլալը։ Այս-պէս ալ մեզի գիտութեանը բազմանալը կատարելու։ արժան գ-տեցանք որ մեր Շտեմարանը ասկերկին ըլլայ։ Այսինքն ի մեզի գիտութիւնը կերպաբեր տակ դնել, որ աղբատը և ագետը չէ կրնայ առնել անոր ձեռ-ք բերելու համար։ Այսինքն ամեն ան գիտութիւն որ մեր ազգին մեծ մասը չէ կրնար ուրիշներուն համար մատուցանել, որոնք ան գիտութեան պէտ կ'սասեն, պարտ կենք մտածել որ մեր Շտեմարանը ասկերկին ըլլայ։ Այսինքն ի մեզի գիտութիւնը կերպաբեր տակ դնել, որ աղբատը և ագետը չէ կրնայ առնել անոր ձեռ-ք բերելու համար։ Այսինքն ամեն ան գիտութիւն որ մեր ազգին մեծ մասը չէ կրնար ուրիշներուն համար մատուցանել, որոնք ան գիտութեան պէտ կ'սասեն, պարտ կենք մտածել որ մեր Շտեմարանը ասկերկին ըլլայ։

Ուրեք գիտենք աչխարհաբառ լեզուն յատկ-ցանելու Տարիսութիւնը օր ըստ օրէ ան-նի արդարութեամբ հմտելով։ Ասոր համար պիտի գործածենք պլպղած բառեր չէ գործածել մեր գրութեանը մէջ, առաւել ընտրելով հա-կառակն տեղը գրաբառ գեղարդեմոց բառեր էգեն տասը Տաճկերէն բառերով բացատրել քան թէ անոնք փարձնիմպիտի մէջ մը խօսել։ Ամեն ան բաներ որ մեր Շտեմարանին մէջ խօսելով պլպղութիւն անիկա։ Ամենիկ ա-գրեն կարգացողները ամեն ամիս տեսնելին պիտի գտնան ասկէ իրենց լեզուին ե-ղիչը ան-նի ըլլալու։ Իսկ պայմանը մեր տպաք ընդունի Հասած բոլոր տեղերն ընդունելի ըլլալու։

3. Մեր Շտեմարանը ամեն տեսակ հարցում-ներու վրայ գանազան բաներ պիտի պատ-

վար 1ին կը փոխադրուի Պոլիս Ա. Պ. Զըրխ-լի տպարանը։ Տարի մը հաքը անուան վրայ նոր յաջելուած մըն ալ կ'աունէ և կը կոչուի Աւետարեր եւ Շտեմարան պիտանի գիտելեաց, որ յետոյ պարզուելով կը դառնայ Աւետարերը։

Շտեմարանը կ'ըլլայ առաջին օրէն իսկ կրո-նական, բարոյական ու պիտական բովանդա-կութեամբ թերթ մը, բաւական խնամուած լեզուով և ուղղութեամբ, առատ ու այլազան

նիւթերով։ Շտեհարանը «մեծ արդիւնք ունեցած է արդի լեզուին զարդացման պատմութեան մէջ։ — Ա. յայտնի կը դարձնէ Հ. Գր. Վ. Գալէմքեարեան իր Պատմութիւն Հայ Լրագրութեան գործին մէջ. «Մինչեւ իւր օրերն հրատարակուած լրագրաց մէջ ինքն առաջին անգամ կը սկսի խնամք մը ցուցնել Տաճկահայոց լեզուն մաքրելու և զտելու, կը ճդնի օտարազգի բառերն լրագրաց հոլիզոնէն մերժել և Հայերէն

ԼՈՂՆԻՍ

Լ՚Ողնիսը՝ իր գանգուած երկիրներուն մէջ՝ որ է բեւեռային սահմանները, խիտ հալիւսեր կենդանի մըն է՝ երեւելի ծառայութիւններ կատարելու։ Շատ աշխոյժ ու վազելու ատեն՝ որ Լ՚Ողնիսի ոտքերը ամբողջ մէկ մանչայ ոտ կենդանին, բայց ձիւնի մէջ ալ մանչայ ոտ կենդանին, բայց ձիւնի մէջ ալ կը յաջողեցնայ օրավիճտեւ օրչափ որ տարին նէ՝ շուտով կը մեռնի։

Աթապիացիք՝ կերեւայ որ՝ շատ ժամանակէ ի վեր ոտ կենդանին ընտանի ըրեր էին ու իրենց տունի երկիրը ինչ քաղաքական բանակարգութիւն որ ունի՝ ոտ բնակիչներուն պահպանութեանը համարելով՝ բարիք որ յառաջ կերթերէ։ պէտք է խոստովանիլ՝ Թէ բոլորը ոտ պիտանի կենդանին նման յառաջ կուգայ։

Աթապիացիք երկու գլեաւոր ժողովուրդի կրբաժնըվին միւյմը անոնք՝ որ հաստատուն բնակութիւն ունին ծովեզերքներ, ու ձկնորսութիւն ընելով կապրին միւյմալ անոնք՝ որ լեռները կբնակին, ու ոտոտ Շուռ անդին տունին կբպտրտին իրենց վրանները՝ ու իրենց ապրուստ ունեցած նրնիկներէն է։ Այսպէս ոտ պատուական կենդանիները ամառը անոնց զուարճութեան մը կբհանդիսին, որոնց տերերը կբպարտաւորին ծովեզերքը իջնալ, որ շատ անգամ գժուարին ճամբորդութիւն մըն է, անոնց նեղութիւնը թեթեւցնելու՝ կամ կեանքերնին պահելու համար։ Ծանր սիւռ ձը գոռալ կաղղիացի ճանապարհորդ մը ասսոնկ կբստորագրէ անոնց տերպատութիւնը։ «Հուկյլ Ալլընտ (մեկ կըղզի մը՝ ուր ոտ ճանապարհորդը գնաց։) ամառնային ամիսներուն մէջ բնաւ առանց լեռնաքնակ Աթապիացիներուն չի մնար անոնցմէ քանի մը ընտանիք հոն կուգան բնակելու իրենց երնիկներով։ Ուրիշ ճանապարհորդներուն պատմութիւնէն ալ՝ որ Լաբրատոր գոնըվեցան ամառնային ամիսներուն մէջ, աղէկ կիմանանք Թէ անոր ներսի կողմերը՝ մանաւանդ մեծ անտառներուն մէջ անանկ անտանելի նեղութիւն կբքաշեն զանազան մժեղներէն ու պիծակներէն, որ

ընաիր բառեր (Տաճկերէնով՝ հանդերձ) դնել, և ի հարկաւորութեան՝ նաեւ հնարել։ Բայց չարաղրութիւնը միշտ Տաճկերէն երանդով մնաց, քերականական մասին ալ ժամանակին վրիպանաց հետեւելով։

«Ձենք կրնար երբ մէկ կողմանէ Շտեհարանի առաւելութիւնները կը տեսնենք միւս կողմէ փակել մեր աչքերն այնպիսի էական և խոստուիչ թերութեան մ՚առջեւ, որ — ո՛չ, լոկ Շտեհարանի մէջ չէ, այլ — բովանդակ Հայ Բողոքական լրագրութեան մէջ մինչեւ ցայսօր կ՚երեւայ։ Ի՞նչ է այս թերութիւնը։ — Հասկնալ ալէտք չկայ, ով որ Շտեհարան մը և անկէ ետեւ հրատարակեալ Հայ Բողոքական լրագիր մը ձեռք առնու, կը գտնէ։ Կարծես երկուքն ալ նոյն տարիներու, նոյն ժամանակի գործ են, նոյն գրչի, նոյն հոգւոյ, երկուքին ալ բովանդակութիւնը նոյն, ոճը նոյն։ Երկուքն ալ ժամանակակից ազգային խնդրոց, ժամանակին պիտոյից անծանօթ, երկուքն ալ չեն դիր ազդին սրեւէ մէկ իրին վրայ, և կամ եթէ գրեն, այնպէս ցանցառ և հարեւանցի՝ որ գիտաւորի մը պէս հազիւ տարիներու մէջ անգամ մը կ՚երեւայ...։ Ըսենք ուրեմն միով բանիւ, որ Հայ Բողոքական լրագրութիւնը կ՚ապրի ոչ թէ ազդին մէջ, այլ հեռու յԱնգղիա, և աւելի հեռու յԱմերիկա։»

Հ. Գալէմքեարեանի խօսքերը երկար ընդօրինակելէն միակողմանի չդլլալու համար ե՛ւ մենք։ Ստուգիւ Շտեհարանն ու Առեստարերը, մինչեւ վերջին տարիներս, գոյց տուած են միատոդող (monotone) վիճակ մը, զրաղուելով միմիայն կրօնա-բարոյական նիւթերով ու մանաւանդ միջավայրը։ Իրենց առաւելութիւններու կողքին ունին ե՛ւ այս թերութիւնները, բայց ուրախալի է որ Հայ Գրի Գիւտին ու Տպագրութեան Յոբելեանները զիրքին՝ ինչպէս Առեստարերը նոյնպէս և ուրիշ Հայ-Բողոքական պարբերականներ, անոնց առանց թողլու իրենց կրօնապատանական որոշ ուղղութիւնը, կը ներկայանան աւելի անթերի քան երբեմն, աւելի ազգային քան առաջ։

Ոչ ոք կրնայ չճանչնալ այդ պարբերականներու ուղղութեան ազատութիւնը։ ամէն մարդ իր հասկացողութիւնն ունի ինչպէս քաղաքական, ընկերային, նոյնպէս և կրօնական խընդիրներու չորջ, և ամէն մարդ ազատ է իր ճամբան չարունակելու։ Բայց կայ հէգ մը ուր չատ մարդեր, նոյնիսկ բոլոր մարդիկ կը միանան. ազգութեան ու մարդկութեան կապերն են այդ միացման գործերը։

Անգնահատելի գործերը կրնան ունենալ իրենց թերութիւնները, բայց ունին անոնք ե՛ւ իրենց լաւ կողմը. ամէն քայլ որ կ՚առնուի յառաջդիմութիւն մըն է. Շտեհարանն ու Առեստարեր ալ մէկմէկ քայլեր եղած են մեր մէջ, և արհամարհելի քայլեր չեն եղած։

Ամէն գործաւոր իր լաւին կը բերէ հակայ չէնքի մը կառուցման մէջ. Շտեհարանն ու Առեստարերը, ինչպէս և Հայ-Բողոքական հրատարակութիւններէն չատ չատերը, իրենց բաժինն են բերած Հայ Զարթօնքի պատկառելի չէնքին համար։

Կարելի չէ անտեսել զանոնք ու չյիշել այս մեծ ոճին այլազան ու երփներանգ յիշատակները։

ԱԽԵՏԱԲԵՐ
ԵՒ
ՇՏԵՄԱՐԱՆ ՊԻՏԱՆԻ ԴԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

1855 Յունուար 3ի առաջին թիւին

ՆՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շտեմարան Պիտանի Դիտելեաց ամսագիրն թերթը անցեալ քանի մը տարիներուն մէջ արգոյ ընթերցողները՝ տարակոյս չունինք որ հաճութիւն պիտի ղգան ներկայ տարեդարձ սկիզբը ուրիշներու հետ տարին ձեզը փոխուած րլլալը տա առաջին թիւովը տեսնելով։ Միւս կերպիս ան է նաև որ՝ այսուհետեւ ունի ու ղտնան ղուարդ հաղորդելնք, և հրատարակուած լուրերն ալ ընթերցողներուն ունի հաճոյանան ընելու համար՝ մեր թերթը տասն և հինգ օրն անգամ մը հրատարակելնք, և ոչ թէ ամիսը անգամ մը՝ ինչպէս որ ասկէ առաջ կ'ըլլար։

Ա՛ս փոխոխուած թիւնները հարկաւ ապագրութեան ծախքին վրան ալ տարբերութիւն կ'ընեն, ուստի կը պարտաւորեն մեզ տարադրութեան գինն ալ աւելցընելու։ Նայն տասնը վստահ ենք որ մեր արգոյ ընթերցողները գանդատանայ առիթ մը չպիտի ունենան՝ տեսնելով միանգամայն մեր հրատարակելու թերթին չատ չափաւոր գին ունենալը։ Ասոնք կուտանք նաև թէ՝ ջանք մը չպիտի խնայուի որ ասկից զուարճալի ու կրթական միջոց մը ըլլայ, և ընթերցողաց ջատագովութեանն ալ ամէն կերպով արժանի։

ՊԱՏՄԱՆՔ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԱԽԵՏԱԲԵՐԻՆ

ԱԽԵՏԱԲԵՐ
ԵՒ
ՇՏԵՄԱՐԱՆ ՊԻՏԱՆԻ ԴԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

ՀԱՏՈՐ Ա. ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ. ՕՐԻՆԱԿԱՆ 3 1855 ԹԻՒ 1

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Կոստանդնուպոլսոյ մէջ սառբագրուղներուն համար տարեկան գինն է (գայիմէով) 30 ղրչ, վեց ամսականը 18։ Դուրսերէն տառբագրուղներուն համար՝ փոստային ծախքովը մէկ տեղ տարեկան գինն է (պէշլիկով) 35 ղրչ, վեց ամսական 20։

Հինգ տառբագրութիւն պրաղնոյն՝ վեցերորդ օրինակ մը ձրի պիտի տրուի, և իրեն տեղուամբը պիտի բան եղած տեղը խրկուի։ Նոյն կանոնը պահուելով՝ ամէն մէկ հինգ հատին վրայ մէկ մէկ հատ ալ ձրի տրուի պիտի։

Տառբագրութիւնները պիտի ընդունուին Բրօթէսթանդից Կոստանդնուպոլսոյ ղբքատուներ՝ որ ի Մուստաֆայ փաչա խանն, Սաքսոնիոյ չէչմէխին, ու նաև Ամերիգայի Բառղչոց, Բրօթէսթանդ Հովիւներու, Վարժապետներու և Դրքածախներու ձեռամբ՝ ամէն գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։

ԱՂ ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

Ով մեծասքանչ դու լեզու,
Ով հնչես բարբառ մայրական,
Փափկահնչիւն բառերուդ
Նրման արդեօք այլ տեղ կա՞ն:
Դու որ նախ ինձ հընչեցիր,
Նախ սիրոյ, ո՜հ, հնչես խօսքեր,
Այն նախ ըզգեզ բոլորելս՝
Դեռ իմ մրտէն չէ եյեր:

Իմ մայրենի հաղցր լեզու,
Կեա՛ց անսասան, կեա՛ց յաւէս,
Կեա՛ց միշտ լեզուդ Հայկարժան,
Կեա՛ց ծաղկալից, ծաղկաւէս:

Ի՜նչ դառըն վիշտ ի սրտիս՝
Երբ osար տեղ ու լեզու
Բիւրնի իրեն զիս հաճ,
Սրտես արիւն կը հեղու:

Մ. Մեսրոպայ եկեղեցին

Ո՜հ, զայն, osարն ես սիրել
Բնաւ չեմ կարող ի սրտէ,
Զէ՛ այն, չէ՛ հաղցր իմ լեզու,
Որ սիրով զիս կ'ողջունէ:

Իմ մայրենի հաղցր լեզու, եւ այլն:

Լեզու հասակ սիրաշարժ,
Քանի՛ հոխ, պերճ ու պայծառ
Մինչ կը հընչես դուն բեզի՝
Սրտերն ամեն գողացար:

Հընչէ, հընչէ յաւիտեան,
Վեհ դիւցազուհց պերճ երգ դու,
Թօրուէ վիշտդ, խոր մուրհակ
Ել երեւան, պերճ երգ դու:

Իմ մայրենի հաղցր լեզու եւ այլն:

Յաւերժական Սուրբ Գիրդ մէջ
Կեա՛ց միշտ նորեն ու նորեն:
Կըտեսալ անուշ հոս տաղերդ
Թող ամեն սիրտ արծարծեն:
Շրնորհ ունել Աւարչեն,
Կամ պետք ըլլայ աղօթել,
Շրթունքս սրտեն բորբոսած
Կ'աղաղակէ անարգել:

Իմ մայրենի հաղցր լեզու եւ այլն:

ՏՂԱՅՈՑ ԷՋԸ

ԿԱՂ ԹՇԽԱՆԵՔԸ

ԵՒ

ԻՐ ԹՈՒԶՈՂ ԼՕԳՔԸ

Առակ մը դեռատիներու եւ տարեցներու համար

Հեղինակ՝	*Թարգմանիչ՝*
ՄԻՍԻՍ ՄԻԻԼՐՔ ՔՐԷՅՔ	ԳՐԻԶ-ՔՆԱՐ

3.

Այսպէս՝ օր մը որոչուեցաւ, երբ անոր համակիր բոլոր ժողովուրդը մայրաքաղաքին մէկ ընդարձակ հրապարակին մէջ հաւաքուեցան տեսնելու համար երիտասարդ Իչհանին պատկառելի կերպով հաստատուիլը իր նոր պարտականութիւններուն մէջ և իր նոր ուխտին յանձնառու ըլլալը: Ան չատ ազուր երիտասարդ մըն էր երկար և ուղղահասակ իրրեւ կաղամախի ծառ մը, դէմքը չատ սիրուն էր ու լնքը՝ անկեղծ— Թագաւորէն աւելի գեղեցիկ, լնչպէս կ'ըսէին ոմանք, մինչ ուրիշներ տարբեր կը խորհէին: Սակայն երբ Նորին վեհափառութիւնը իր ախոռը նստաւ՝ ճերմակ մազերը իր թագին տակէն վար թափած և, հակառակ ժպտալից դէմքին, քանի մը խորչումներ գրծուած իր ճակտին վրայ, անոր դէմքին վրայ բան մը կար որ իր ժողովուրդը կը տեսնէր իրենց աղաղակած տեսնը խակ՝ երկիւղախառն

քաղցրութեամբ մը զայն նկատել։ Ան իր նուրբ ու երկար ձեռքը վերցուց և այդ ընդարձակ բազմութեան վրայ յանկարծ լռութիւն տիրեց։ Յետոյ խօսեցաւ իր սովորական կերպով, առանց խոչոր բառեր դործածելու, բայց ըսելիքը ամէնէն պարզ ձեւով մը ըսելով, թէեւ այնպիսի յատակութեամբ մը որ անոնց ականջին զարկաւ առաւօտան մութ նուագուան երգող թռչունին առաջին երգին պէս։

«Իմ ժողովուրդս, ես յոգնած եմ, հանգիստի պէտք ունիմ։ Երկար իշխանութիւն մը ունեցայ և չատ գործ ըրի — գոնէ այնչափ որչափ կարող էի ընել։ Կրնայ ըլլալ որ չատեր ինծմէ աւելի աղէկ կրնային ընել — բայց ոչ մէկը աւելի բարեացակամութեամբ մը։ Հիմա գործս ուրիշներու կը թողում. յոգնած եմ, չատ յոգնած։ Հայրենիք երթամ։»

Մրմունջ մը բարձրացաւ— գոհունակութեա՞ն թէ դժգոհութեան՝ զայդ ոչ ոք կրնայ ըսել. յետոյ մրմունջը նորէն տիրարացաւ և բազմութիւնը նորէն մտիկ ըրաւ լռութեամբ։

«Ես ձեր մտին մատոյց չեմ— ով իմ ժողովուրդս — պատուիրեր,» չարունակեց Թագաւորը. «դուք բարեբաստ էք ու խաղաղ, ես ձեզ բարի ճակտերու կը յանձնեմ։ Գոնաժառանգ իշխանը ձեզի համար ինծմէ աւելի աղէկ Թագաւոր մը պիտի ըլլայ։»

«Ոչ, ոչ, ոչ,» բարձրացաւ ընդհանուր աղաղակը — և անոնք որ երեսին Թերութիւններ գտած էին անոր վրայ՝ միւսներէն աւելի բարձր կ'աղաղակէին։ Բայց այնպէս կ'երեւար թէ ան ընաւ չէր լսեր զանոնք։

«Այո, այո,» ըսաւ ան՝ երբ չփոթութիւնը քիչ մը դադրեցաւ, և անոր ձայնը աւելի հնչեղ ու յստակ կը լսուէր. քանի մը չատ ծեր մարդիկ, որոնք կը պարծենային թէ անոր մանկութիւնը կը ճանչնան, յայտնեցին թէ անոր դէմքը յանկարծական փոփոխութիւն մը ունեցաւ և այնչափ Թարմացաւ ու քաղցրացաւ որչափ Թարմ ու քաղցր էր Իշխանիկ Յաւակի դէմքը։ «Այո, պէտք եմ երթալ. ժամ է ինձ երթալու, ով իմ ժողովուրդս. երբեմն յիշեցէք զիս, որովհետեւ ես ձեզ չատ սիրեցի։ Երկար ճամբայ մը կ'երթամ և չեմ կարծեր թէ ա՛լ պիտի վերադառնամ։»

Ան իր բաճկոնակի գրպանէն փոքր ծրար մը հանեց — ծրար մը զոր մինչեւ այն ատեն ոչ ոք տեսած էր։ Ան փոքր ու հիմնաւորին տեսքով ծրար մըն էր և կապկպուած էր չատ մը հանգոյցներով, որոնք վայրկենապէս իրենք-իրենցմէ քակուեցան։ Թագաւորը զուարթ դէմքով մը անոր վրայ կէս մը հասկնալի քանի մը բառեր մրմնաց։ Եւ յետոյ, այնչափ արագ որ նոյն իսկ Նորին Վեհափառութեան ամէնէն մօտ եղողները չէին կրնար ըսել թէ ի՛նչպէս Թագաւորը վերացաւ — բարձրացաւ — ճիչէ օդին մէջ սաւառնելով — նստած բանի մը վրայ։ որ չէին դիտեր թէ ի՛նչ էր, միայն թէ այդ բանը ալահով և հաճելի կ'երեւար Թռչունի թեւերու նման։

Եւ անոր հետէն Թռաւ Թռչուն մը — սիրուն արտոյտիկ մը, ոչ ոք կրնար ըսել թէ ուրկէ՛, որովհետեւ արտոյտները իրենց բոյները սովորաբար քաղաքներու հրապարակներուն սալայատակներուն վրայ չէ որ կը չինեն։ Բայց հոն կար իրական արտոյտ մը որ վերը անոնց գլուխներուն վրայ կ'երգէր բարձր, չատակ ու աւելի զուարթ քանի՛ աներեւութանար կասլուտակ երկինքին մէջ։

Հիացած ժողովուրդը իրենց աչքերը հեռուն սեւեռած ու իրենց ականջները դէպ ի ձայնը դարձուցած կեցան, մինչեւ որ բոլոր տեսարանը աներեւութացաւ իբրեւ բիծ մը տափարու մէջ — վարդապոյն ամպերու, որ կը կախուին Գեղեցիկ-Լեռներու վրայ։

Այն ատեն անոնք հասկցան թէ իրենց սիրելի Թագաւորը ա՛լ պիտի չտեսնեն։ Թէեւ ան չատ սիրուած էր՝ բայց միշտ խորհրդաւոր երեւցած էր անոնց ու այդպէս ալ մնաց։ Բայց անոնք տուներնին դարձան և իրենց նոր միապետը ընդունելով՝ իր հօրեղբօր սիրոյն համար հնազանդեցան անոր։

Ալ անկէ ետքը Յաւակ Թագաւոր իր երկրին մէջ ոչ երեւցաւ, ոչ ալ անոր մասին բան մը լսուեցաւ հոն։ Բայց անոր բրած բարիքը հոն տարիներ ու տարիներ տեւեց։ Երկար ատեն ժողովուրդը կարօտցաւ զայն և խորապէս ցաւ զգաց անոր համար — գոնէ այնչափ որչափ մէկը կրնայ ցաւիլ մէկու մը համար որ այդպէս երջանիկ ճամբորդութեան մը ելած էր։

Ո՛ւր գնաց, կամ թէ հետը ո՛վ գնաց՝ զայդ ըսել կարելի չէ։ Բայց ես ինքս կը հաւատամ թէ անոր ընկերքամայրը զայն՝ իր Թռչող-լօդիկին

վրայ տարաւ Գէորգեվիկ-Լէոնները։ Թէ ան ի՞նչ ըրաւ հոն, կամ հիմա ո՞ւր է, ո՞վ կրնայ ըսել։ Ես չեմ կրնար ըսել։ Բայց քանի մը մասին կատարելապէս վստահ եմ թէ ան ո՛ւր որ ալ է՝ կատարելապէս երջանիկ է։

Երբ անոր վրայ խորհիմ՝ ես ալ երջանիկ կ'ըլլամ։

Վ. Ս Ր Ջ

ՅՕԴՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ

ՀԷՆՐԻ ՄԱՐԹԻՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

ՄԿՐՏԻՉ Ս. ՕՏԱՊԱՇԵԱՆ

Հէնրի Մարթին մէկն էր այն հաղուագիւտ եւրիտասարդներէն, որոնք մանչի ճոխ պաշարներով եւ արտի աշխոյժ զգացումներով պատրաստուած ըլլալով կը փափաքին իրենց կարողութիւնները Աստուծոյ Թագաւորութեանը եւ փառքին համար գործածել։ Ինք Անգլիոյ մէջ ծնաւ եւ Քէյմպրիճի համալսարանը ուսաւ։ Մի քանի տարի յաջողեցաւ համալսարանին երկրորդ եւ ի վերջոյ առաջին ուսանողը հանդիսանալ։ Համալսարանը Սիմէոր Րհիկըր պատիւով, զոր քիչ անգամ կու տար իր ամենայաջող ուսանողներուն, պատուեց Հէնրի Մարթինը։ Այսպէս արտակարգ պատիւներով աւարտեց իր ընթացքը։

Ինք մտադիր էր ինքզինքը քաղաքական նուիրեան նուիրել եւ իբր կառավարական պաշտօնեայ ծառայել իր ազգին, բայց վերջը միտքը փոխեց։ Եթէ մտադրած աստիճանը մնար, կրնար նիւթական նախանձելի վիճակի մը հասնիլ, աւելի պատիւ վայելել, ազդեցիկ մէկը ըլլալ, եւ աւելի երկար տարիք։ Հետեւակաւոր անձերու դաշտիարը այն է թէ, եթէ Հէնրի Մարթին կառավարական պաշտօնեայ մը ըլլար, իր լուսաւոր աստղ կրնար վայելել Անգլիոյ քաղաքական հորիզոնին վրայ։ Իր ուշադրութիւնը գրաւող բանը իր եակն աւելի, առանց Աստուծոյ, առանց փրկչի, անոյշ եւ անորոշ կեանք մը ապրող, խաւարի մէջ դեգերող միլիոնաւոր անձերու վիճակն էր։ Ու նուիրուեցաւ անոնց ծառայութեան։

Երիտասարդ քարոզիչը, Հնդկաստանի, Պարսկաստանի Քրիստոնեութեան Առաքեալ կոչուած է։ Առաջին անգամ ինք տարաւ անոնց Փրկութեան Աւետիսը։ Նոր կտակարանը, Սբ. Գրքէն հատուածներ եւ կրօնական գիրքեր անոնց լեզուներուն թարգմանեց։ Դպրոցներ բացաւ Հնդկաստանի մէջ եւ ըրաւ ինչ որ իր կարողութիւնը եւ ժամանակը կը ներէին։ Կարճ, բայց լեցուն ապրեցաւ։ Իրապէս կ'արժէ զինքը Քրիստոնեայ հերոս մը կոչել։

Համառօտակի զինքը ընթերցողներուն ներկայացնելէ վերջ կ'ուզեմ նիւթին անցնիլ, այսինքն յիշել Հայերուն հետ ունեցած իր յարաբերութիւնը։

Հնդկաստանը եւ Արաբիան աւետարանելէ ետքը առաջին անգամ ըլլալով Պարսկաստանի մէջ Հայերու հետ չիման եկաւ 1811ին։ Անկէ առաջ Արաբիոյ մէջ Անտօն անունով Հայ ըսպասաւոր մը ունեցած էր կարճ ժամանակ մը միայն։ Վերջը Պարսկաստանի մէջ եւ անկէ մինչեւ Թոքատ ըրած ճամբորդութեան պահուն Սարգիս եւ Մկըրտիչ անուն Հայ սպասաւորներ ունեցաւ, որոնք միւնոյն ատեն թարգմանի պաշտօն կը կատարէին։

Պարսկաստանի մէջ Հայոց եկեղեցիները այցելեց մի քանի անգամ։ Պարսկաստանցի հարուստ Հայեր իր ճամբորդութեանց պահուն հիւրընկալեցին զինքը եւ Հայերը միշտ համակրանք յայտնեցին իրեն։ Այս մասին իր օրագրութիւններուն մէջ այսպէս գրած է, «Արեւելքի աղդերուն եւ այն ժողովուրդներուն մէջ որ գործեցի, միայն Հայերը գտայ ինծի համակրող, անոնց մէջ ամենէն աւելի Հայերը քաղաքակիրթ եւ մարդասէր էին։ Անոնց տուներուն մէջ կրցայ առնել իմ աւաժանելի ճամբորդութիւններուս խոնջէնքը։»

Պարսկաստանէ բաժնուելէն հետը, կեանքի մայրամուտին մօտ, Էջմիածին եկաւ եւ հոն 4 օր հիւրընկալուեցաւ վանքին մէջ։ Այդ կարճ ըլլալին մէջ ճանչցաւ Հայ ազգը եւ եկեղեցին։ Երանի՛ թէ Էջմիածնի Միաբանութիւնը իր այցելութեան մասին արձանագրութիւններ պահեր եւ հրատարակէր, (չատ հետաքրքրական է որ այս մասին արձանագրութիւն գտնուի) որը խիստ չահեկան կրնայ ըլլալ այս պարագային։

Ան Էջմիածնի մէջ Ներսէս Եպիսկոպոս կոչուող եկեղեցական եւ Սերաֆինօ (Սերովբէ) անունով աշխարհական երկու բարեկամ ունե-

ցաւ։ Անոնց հետ Հայ ազգին եկեղեցական և ազգային կարգ մը խնդիրներու մասին խօսակցութիւններ ունեցաւ։ Ներսէս Եպիսկոպոս վանքին կարող եկեղեցականներէն մին և քարտուղարն էր։ Սերաֆինօ Հռոմի մէջ դաստիարակուած էր։ Գիտէր Անգլիերէն, Ֆրանսերէն, Իտալերէն և Լատիներէն լեզուները։ Կարող անհատ մը ըլլալով վանքին գործերը ինք կը վարէր։ Հէնրի Մարթին զինքը «վանքին Ոգին» կը կոչէ։

Սերաֆինօ երկու փափաք ունէր։ Ա. Էջմիածնի մէջ դպրեվ մը հիմնել և Հայ երիտասարդներու լեզուներ և գիտութիւն սորվեցընել։ Բ. Հայ եկեղեցական մը ըլլալ և Հայ եկեղեցւոյ բարեկարգութեան ձեռնարկել։ Սերաֆինօ իր փափաքները և ծրագիրները Հէնրի Մարթինի յայտնելէ վերջ ըսաւ թէ Լուսաւորչական Եկեղեցին Կաթոլիկ Եկեղեցիէն աւելի բարեկարգ և ազատասէր է, բայց նորէն բարեկարգուելու պէտք ունի և այս մասին ալ Անգլիական ազգին ձեռնտուութեանը կը կարօտի։

Ներսէս Եպիսկոպոս Հայերու անցեալը և ներկան պատկերացուց։ Յիշեց թէ Հայերը Քրիստոնեայ ազգ մըն են, ոչ-Քրիստոնեայ ազգերէ կը հալածուին և պէտք ունին պաշտպանութեան։

Օր մը պաշտօնապէս Եփրեմ Երուսաղեմի Կաթողիկոսին ներկայացաւ։ Կաթողիկոսը երիտասարդ Սուրհանդակին Անգլիոյ և իր քարոզած երկիրներուն մէջ ունեցած յաջողութիւնները լսելով՝ իր ուրախութիւնը յայտնեց։ Հոն ալ յիշուեցաւ Հայոց կրած նեղութիւնը ու տառապանքը իրենց դրացիներէն։ Ներսէս Եպիսկոպոսին և Կաթողիկոսին խօսքերը կը ցուցնեն թէ ասկէ հարիւր տարի առաջ ի՛նչ էր Հայոց վիճակը։ Ներկան ըսելու պէտք չկայ կարծեմ։

Հէնրի Մարթին Սերաֆինօն քաջալերեց իր փափաքներուն համար։ Եկեղեցական բարեկարգութեան գործին մէջ իրեն ամէն կերպով օգնել խոստացաւ։ Իսկ Հայ ազգին տաժանելի և անտանելի կացութեան մասին ըսաւ թէ երբ Անգլիա երթայ, Հայոց վրայ պիրքեր պիտի գրէ, պիտի խօսի և ցուցնէ թէ Հայերը Քրիստոնեայ, հարուստահարուող, անիծեր, անպաշտպան ազգ մըն են։ Պէտք է օգնել անոնց եւ ազատել գիրենք այդ ողորմելի վիճակեն։

Հոս մի՛ջամտելով յիշենք թէ Հէնրի Մարթին առաջին եկեղեցական մը չէր։ Ժամանակակից Անգլիացի բանաստեղծներուն, դրագէտներուն և դիտուններուն ծանօթ էր։ Անոնցմէ չատերը իր բարեկամները և ամանք իր գործոյն ընկերներն էին։ Անգլիոյ նախարարներէն, ծերակուտականներէն, երեսփոխաններէն և ուրիշ ազդեցիկ անհատներէ բարեկամներ չհամած էր։ Շատեր, ծանօթ ըլլալով իր մտաւոր կարողութիւններուն և խաւար երկիրներու լուսաւորմանը նուիրուելուն, կը սիրէին զինքը։ Եւ երթէ խոստացան օգնել Հայերուն, իր վայելած համակրանքը նկատի առնելով էր։

Տառապող ազգի մը համդէպ տաք սիրտ մը կրելով, լաւ տպաւորութիւններու տակ բաժնուեցաւ Էջմիածնէն։ Իր ճամբորդութեան պահուն չատ անգամ Հայերէ հիւրընկալուեցաւ։

Վերջապէս Հայերէ սիրուող և գնահատ սիրող, Մեծ Ազգին Ազնիւ Զաւակը Թոքատ եկաւ, իր յոգնած, հիւանդութենէ տկարացած մարմնոյն վերջին հանգրուանը։ Նոյն տունը քաղաքին մէջ սիրող ժանտախտին պատրաստ որս մը ըլլալով վարակուեցաւ և միւս գոհերուն խառնուեցաւ։ Երբ մեռաւ, 32 տարեկան էր։

Թոքատի Հայոց Արքեպիսկոպոսը, տեղւոյն երեսունէ աւելի քահանաներուն հետ, հանդիսաւորապէս և արժանավայել կերպով կատարեց յուղարկաւորութիւնը և թաղեց Հայոց Ս. Բառաստն Մանկանց գերեզմանատունը։ Այսպէս Հէնրի Մարթին չկրցաւ իր հայրենիքը հասնիլ և իր խոստումը կատարել վաղահաս մահուան պատճառաւ։

Ճիշդ տարի մը առաջ, Հէնրի Մարթինի մահուան հարիւրամեակին առթիւ, Ամերիկացի միսիոնարներու հետ Հայ վարդապետներ, Աւետարանական երէցներ, քահանաներ, Աւետարերուհիներ և քաղաքին Հայութիւնը բոլորեցին իր չիրիմը ու երգեցին երգ ու աղօթք Հայ լեզուով։ Ի՛նչ սրտայոյզ տեսարան։ Հոն վարդապետութիւնը, պատանքը, համոզումը լուած են ու Յիսուսի վերջին պատգամը, Սէրը, կը խօսի։ Ու սիրոյ ձայնը այնքան ազդեցիկ կ'ըլլայ որ հոն այլ չիրիմին չուրջ կու տան իրենց ձեռքերը իրարու, կը միացնեն սրտերը, կը բանան քսակներնին՝ յաւերժացնելու համար Հայասէր միսիոնարին յիշատակը ու կանդնե-

լու իր անուան ձօնուած Բարձրագոյն վարժարան մը նոյն քաղաքին մէջ։

Պատի՛ւ Թոդատի Աւագ Նորդ Տէր. Շաւարշ Ե. Վարդապետին, Վեր. Ա. Դէօրգեանի և քաղաքին Հայութեան որ համերաշխութեան և սիրոյ գործնական օրինակը տուին ուրիշ տեղերու իրենց եղբայրներուն։ Այն օրէն ի վեր կարծես թէ ուրիշ տեղեր ալ ճիգեր կը թափուին մերձեցման և եթէ կարելի է՝ միութեան, և ինչո՞ւ չըլլայ։

Դժբաղդաբար տակաւին կը գտնուին անձնասիրական անձնասիրութիւններ որոնք իրենց անձնական մէկ չահուն համար կը ջանան պաղութիւն յառաջ բերել։ Ճչմարտութեան անդիտակ «Պոնտացի Պիղատոս»ներ կ'աչխատին անջատել Հայ Եկեղեցւոյ զաւակները Հայ Աւետարանականներէ։ Մխիթարական է սա կէտը թէ այդ կարգի ջանքեր ոչ միայն ապարդիւն կը մնան, այլ նոյն իսկ վարդապետներ, քահանաներ, քարոզիչներ և նոյն իսկ Կիլիկիոյ Ընդհանրապետ Կաթողիկոսը սիրոյ աննախընթաց օրինակներ կուտան։

Շրիմի մը չուրջ, Հայ կղերներու և ժողովուրդին կողմէ տեղի ունեցող յարգանքի պատշաճ արտայայտութիւն մը պատիւ բերաւ մեր ազգին. Թոդատի Հայութիւնը՝ օտարներու առջեւ ապացուց իր քաղաքակրթութիւնը և կրօնական ազատամտութիւնը և լաւ դաղափար մը տուաւ Հայ ազգին նկատմամբ։

Անցեալ օր Վեր. Ա. Դէօրգեանի յօդուածը, որ Աւետարերի մէջ երեւցաւ, կը յուցնէր թէ քաղաքին Հայութիւնը յայդնած է 300 ոսկի հաւաքել և այդ առթիւ կը յիչէր թէ սէրը, միութիւնը, գործակցութիւնը օրէ օր կ'աճին։ Վեր. Տր. Զ. Թէյմի, որ այս գործակցութեան և միութեան Ռահվիրան ըլլալու պատիւը ունեցաւ, կը հրաւիրէր հանրութիւնը որպէս զի քաջալերէ նպատակը, որպէսզի կարելի ըլլայ Հէնրի Մարթինի անունով Բարձր. Վարժարան մը հիմնել Թոդատի մէջ։

Հիմա ժամ է գործելու։ Հայու հետաւոր և մօտաւոր զաւակներուն առջեւ պարտականութեան դուռ մը բացուած է։ Եթէ հարիւրամեակին առթիւ տեղի ունեցող յարգանքի արտայայտութիւն մը ուրախացուց իր աղգակիցները, Հայերու ջանքով Բրիտանիոյ հերոսին յիչատակին կանգնուող կրթական հաստատութիւն մը պիտի հիացնէ Բրիտանիոյ աչխարհը։ Յարգանքի գործնական արտայայտութեան հետ պիտի վառուի պիտութեան վառարան մը որմէ պիտի օգտուին Հայ ուսանողներ։

Անգլիացիներ և Սկովտացիներ «The Great Missionary of India» (Հնդկաստանի մեծ Միսիոնարը) կը կոչեն Հէնրի Մարթինը, և յարգանքով կը յիչեն իր անունը։ Երբ լսեն թէ Հայեր իրենց մէկ մեծ անհատին անունը կ'անմահացնեն Թուրքիոյ մէջ, անոր անունով կրթական հաստատութիւն մը կանգնելով, չեմ կարծեր որ անտարբեր դիտողներ ըլլան։

Ժամանակը սուղ է, օ՛ն ուրեմն, գործի։

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Հ. ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Հայ ազգը չատ քիչ ծօներ ունի այնքան վառաւոր հանդէսներով ծօնելու համար, ինչպէս վայել է ծօնել Հայ Տառերուն Գիւտը։ Տասնեհինգ դարերու պատկառելի բարձրութեան վրայէն կը դիտեն մեզ Սբ. Սահակ եւ Սբ. Մեսրոպ թէ ի՛նչ չափով մենք դնահատող պիտի ըլլանք այն հսկայ ազգային քաղաքակրթական գործունէութեան որուն խարիսխը կը կազմեն Հայ տառերը։ Եթէ մենք մեր սեփական տառերը չունենայինք՝ դուցէ մեր ազգային դոյութիւնը վազուց հետէ վտանգուած ըլլար։ Տառերու Գիւտին կը պարտինք մենք մեր դրականութեան Ոսկեդարը։ Ի՞նչ պիտի ըլլար Ե. կամ Զ. դարու Հայ Եկեղեցիին, Հայ Քրիստոնէութեան և Հայ Ազգին վիճակը, եթէ Սբ. Գիրքը ժողովուրդին դիւրամատչելի մայրենի լեզուի վերածուած չըլլար և Աստուածչունչ Ծոնաբերչին լեզուներով կարդացուէր մեր եկեղեցիներուն մէջ։ Հայ ժողովուրդը երբեք չպիտի կարենար Քրիստոնեայ մնալ և հաւատնամանաւոր կրօնասէր պիտի ձուլուէր պարսիկներուն կամ Բիւզանդացիներուն հետ եւ կրօնական ձուլումը ազգային ձուլումի նախադուռը պիտի ըլլար։

Եթէ Հայ դիրքը չպտնուէին՝ Հայ մատենագրութիւնը չպիտի կրնար դոյութիւն ունենալ, և մենք այսօր մեր ո՛չ նախնեաց պատմութիւնը, ոչ մեր եկեղեցական պատմութիւնը և ոչ ալ տառընհինգ դարերէ ի վեր տեւող Հայ կեանքը պիտի ճանչնայինք։ Եթէ Հայ

նշանագրեր չգտնուէին՝ որևէ Հայ դպրոց մը, Հայ ուսուցում մը, դպրութիւն չպիտի ունենար և մեր ժողովուրդը ամենախորին տգիտութեան մէջ թաղուելով որևէ ազգային ամբողջութիւն չպիտի կազմէր և առանձին ցեղեր չատ չուտով պիտի ձուլուէին չրջապատող կամ տիրող հզօր ազգերուն հետ։

Եթէ Հայ Տպագրութիւն չունենայինք, երբեք գիտական, գեղարուեստական և արհեստական տեսակէտով յառաջդիմութիւն պիտի չկարենայինք ընել։ Հայ գիրերուն գիւտը Հայ ազգութեան պահպանումին և անոր բարգաւաճումին ամենէն ապահով հիմնաքարերէն մէկը եղած է։ Թուրքիոյ մէջ չատ քիչ ազգեր կան, որոնք իրենց գիրերու պատկառելի անցեալով մեզի չափ կամ մեզմէ աւելի պարծենալու իրաւունք ունին։ Բայց ի Ցոյներէն և Երբայեցիներէն և Արաբներէն ոչ մէկ ազգ իր գրական անցեալով և քաղաքակրթութեամբ այնքան պարծենալու իրաւունք ունի որքան մենք։

Ազգերու կեանքին մէջ չատ հազուագիպ են այսպիսի մեծ ծնունդներ։ Տառերու գիւտին մենք կը յարենք նաև Հայ Տպագրութեան սկզբնաւորութեան Ցոհաննէսը, որով երկու համաշխարհային մեծ հանդէսներ պէտք է միաժամանակ տօնուին։

Ազգերու կեանքին մէջ դարագլուխ կազմող այսպիսի երեւոյթներ տօնելու համար, մանաւանդ քաղաքակրթական այնքան բարձր նշանակութիւն ունեցող դէպքի մը 1500ամեակը տօնախմբելու համար, պէտք է որ իր արժանապատուութեան և իր քաղաքակրթական կարողութիւններուն գիտակցութիւնը ունեցող ազգ մը ամենալաւագոյն պատրաստութիւններ տեսնէ և օգտուի այսպիսի մեծ Ցոբելեանէ։

Քանի մը ճառերով, քանի մը կեցցէներով և մէկ երկու թափօրով այսպիսի մեծ Ցոբելեան մը չի տօնուիր։ Ինձի այնպէս կը թուի թէ մենք Թրքահայերս դեռ որևէ կերպով պատրաստուած չենք այսպիսի մեծ Ցոբելեան մը տօնելու համար, որուն կարեւորութիւնն իսկ լիապէս հասկնալու կարողութիւնը չունինք դեռ։ Այսպիսի մեծ Ցոբելեան մը տօնելու համար նախ խոչոր գումար մը պէտք է։ Մեր Ռուսահայ եղբայրները քաղաքակրթապէս մեզմէ անհամեմատ աւելի յառաջդիմած ըլլալով և այնտեղի Հայ հարուստները մեր չատ աւելի ազդատէր և զարգացած ըլլալով՝ անմիջապէս խոչոր գումարներ տրամադրելի ըլլին և ինչպէս կ'ապահովցնեն՝ հանդանակուած գումարին քանակը չուտով հասնի մէկ միլիոն ռուպլիի պիտի հասնի։ Մենք Տաճկահայերս դեռ 500 ռուբլի ալ չենք կրցած հաւաքել։ Այսպիսի միջոցներով մեծ Ցոբելեան չի տօնուիր։ Այս պատճառով լաւագոյն կ'ըլլար մեր կարծիքով յետաձգել այս մեծ տօնախմբութիւնը քանի մը ամիս ալ, փոխանակ հապճեպով և մեծ հանդիսին անվայել տօնախմբութեան, չքեղ հանդէսներով տօնել զայն, երբ տրամադրելի միջոցներ կան և երբ ամէն կանխատեսութիւններ տեսնուած են։ Դեռ Թրքահայոց մէջ բաւական ժամանակ պէտք է տրտիակաս ընել Ցոբելեանին ազգային կենսական նշանակութիւնը հասկցնելու համար, և մանաւանդ մեր հարուստներուն այսպիսի պատրաստներու մէջ գծուծութենէ հրաժարելով քսակներուն բերանը լայն բանալ սորվեցնելու է։ Ասկից զատ տօնական հանդէսներուն այնպիսի վայելուչ և լուրջ կազմակերպութիւն մը տալու է, որ բոլոր օտարները լաւապէս ազդուին մեր տօնախմբութիւններէն և մեր տասնըվեց դարերէ ի վեր Ասիոյ խորերը քաղաքակրթութեան ահռելի ըլլալնիս հաճոյքով տեսնեն։ Այսպիսի նպատակ մը իրագործելու համար մէկ երկու չաբաթներու կամ նոյն իսկ ամիսներու պատրաստութիւնները չատ անբաւարար են, մանաւանդ մեր մէջ։ Այս պատճառով կա՛մ մեծ Ցոբելեանը վայելուչ և մեզի պատուաբեր եղանակով տօնելու է և կա՛մ թէ բնաւ տօնելու չէ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆԵՐՔԻՆ

Ցունաստան տուած է Օամ. հակառաջարկները ին պատասխանը, բայց զաղտ կը պահուի։ Անգլիացոն աղբիւրէ կ'իմացուի թէ Ցունաստան չուզեր Սուլթանին և կայս. գերդաստանի անդամներուն կալուածային իրաւունքները ճանչնալ։ Կը պահանջէ Փարիզի Միջազգ. Եւևմանձնաժողովին յանձնել Թուրք գերիներու կերակրման խնդիրը, զոր Թուրքիա կը մերժէ

ինկատ առնել։ Կը պահանջէ դրաւեալ Յոյն չոգնաւերուն համար վնասի հատուցում եւ կը հաւանի լսելի իրաւարար առեւտրին յանձնել Սէլանիկի անձնատուութեան յարակից խնդիրները։ Կը հաւանի նաեւ որ միւֆթիները իսլամ համայնքներէն ընտրուին, իսկ փոխ միւֆթիները միւֆթիներէն, բայց չընդունիր որ Շէյխ իւլ Իսլամը ընտրէ առաջինները։ Վազքի դործերու համար նոր հրահանգ եւ մանրապէտ մը ղրկուելիցս։ Բայց օր ըստ օրէ կ'աւելնան երկու կողմերու հաչտարար տրամադրութիւնները։

Պուլկար ապրանքներու դէմ հաստատուած 100 առ հարիւր մաքսը ջնջուելցաւ։ Պուլկար դեսպան Մ. Թոչեվ իր յանձնարարագրերը մատոյց Ֆեռնանա իշխանութեան։ Արեւմըտեան Թրակիոյ առժամեայ կառավարութիւնը նոր դրօշ եւ դրոշմանշուղի հաստատեց։ Թանին կ'իմանայ թէ ամսոյս 10ին մայրաքաղաք Կիւմիլճինէի մէջ պաշտօնապէս պարզուած է նոր դրօշը եւ ուխտ եղած է պաշտպանել զայն ամէն գնով։ Իսկ Պուլկարիա 20ին սկսաւ իր զօրքերը դէպ ի Թրակէ դրկել եւ կը յուսայ մինչեւ վաղը ամբողջացնել անոր գրաւումը։ Մանիհեօ կ'իմանայ թէ տեղւոյն պաշտօնական լեզուն Թրքերէն պիտի ըլլայ, քաղաքապետներ եւ պաշտօնեաներ Իսլամներէ պիտի ընտրուին եւ ներկայ առժամեայ վիճակը պիտի չտեւէ։ — Պուլկար հինգ քաղաքներու համար (Սոֆիա, Ֆիլիպէ, Պուրկազ, Վառնա եւ Ռուսճուզ) Օսմանեան հիւպատոսներ անուանուելցան։—Ֆրանսայի օգնչու Մ. Տուլաքոր որ փարիզ մեկնելցաւ սաստկակով եւ 28ին հոս կ'սպասուէր, արկածի մը պատճառով ստիպուելցաւ վար իջնել ի Սէն։ Օդաչուն հոս հասնելէ առեւ պիտի երթայ Պոզանները, եւ Պաղատատի գծին հետեւելով Տաւրոս, որու բարձրութիւնն է 4,000 մեթր, անտի Հալէպ-Իսքէնէրունի գծին հետեւելով Հալէպ, Եաֆա եւ Երուսաղէմ, յետոյ Եաֆա եւ Փորթ Սաիտ եւ Գահիրէ։ Ֆրանսական կառավարութիւնը հարկ եղած հրահանգները տուած է Պոլսոյ դեսպանատան եւ Իզմիրի, Պէյրութի, եւն. Ֆրանսական հիւպատոսարաններուն, Օսմ. կառավարութիւնն ալ նոյն տեղերու իշխանութիւններուն։

Քաղաքապետութեան հրամայուեցաւ երեսի· ընտրութիւնները փութացնել։ Պետական Խորհուրդը որոչեց թէ 25ր լրացնողներ միայն ունին ընտրողական իրաւունք։ — Թեւֆիք-թիւրքը չվճարելով փախչող գործակատարներու երաչխաւորները եւ այնպիսիներու չծանուցանող գործատէրեր պիտի վճարեն անոնց պարտքերը՝ յետոյ գանձելու պայմանով։ — Բաց ի վնասուորներէ ամէն ոք պարտաւոր է խնդրագիր մատուցանելու ատեն 20 փարանոց Timbre fiscal մը առնել։ Պատրիարքարաններու դրերը զերծ են այս տուրքէն։ — Անմիջապէս գործադրելի նոր օրէնք մը կառավարական հսկողութեան կ'ենթարկէ պետական թէ անհատական ամէն նախակրթարան։— Իթթիհատի Ընդհ. Նախագահը Իթթիհատի Ընդհ. ներկայացուցիչ կարգեց զԹալէաթ պէյ։ — Արեւել. ճեպընթացը, որ ասկի քան տարիէ մը ի վեր գադրած էր, չորեքշաբթի առաջին անգամ մեկնեցաւ մայրաքաղաքէս։ Այսօր ալ հոս կ'սպասուի փարիզէ մեկնող առաջին ճեպընթացը։

Պետական Խորհուրդը վաւերացուց պայմանագիրը Ասիական Պանիա գրամատան, որ անչարժ ոստացուածներու վրայ գործառնութիւն պիտի կատարէ 100,000 ոսկի դրամագլխով։ — Թուրք Կրթասիրաց միութիւն մը պիտի կազմուի վաղը Կալաթասէրայի մէջ, ընդ հովանաւորութեամբ կայսերազուն իշխան Ասլա իւլ Մէճիտի։ — Հիճազի Հայֆա—Աքաբա գիծը լմնցած է եւ Հոկտ. 14է ի վեր ապրանքի եւ ճամբորդի փոխադրութեան կը ծառայէ։ — Մեր Մէկի ընկերներէն երկուքը կնոջ հատուտով ձերբակալուած են՝ զանոնք հատլածող երկու հոգիի հետ։ Ուրիշ մը անձնատուր եղած է, մնացեալներէն որ կը հալածուին՝ երկուքը ողջ բռնուած են։ Ուրիշ քանի մը աւազակներ մեռեալ կամ վիրաւոր ձերբակալուած են Երզնկայի եւ Երզրումի կողմերը։

ԱԽԵՏ· ԼՈՒՐԵՐ

Ատապազարի Հայուհեաց վարժարանի նախկին վարժուհիներէն Միս Հէյլ Ամերիկայէ վերադարձաւ եւ ուղղակի Զալկարա գնաց։ Թերթիս նախկին խմբագիր Վեր. Տր. Հ. Ս. Պարնըմ եւ իր տիկինը երկուշաբթի մայրաքաղաքս ժամանեցին Ամերիկայէ։ Կ. պոլսոյ Ամերիկեան գեւմանատան առաջին թարգման Մր. Չարլս Ֆաուլ ընտանեկան պատճառներով հրա-

ժարեցաւ իր պաշտօնէն և Ամերիկա ուղեւորեցաւ։

Լէյտի Լոթհըրեան դրամագլխի յանձնաժողովը կը պատրաստուի քանի մը հաղար ռակի արժողութեամբ սերմնացու բաժնել Լիւլէ Պաբկազի, Զորլուի և Չէրքէսքէօյի կարօտեալ այն տխմառականներուն որ հետզհետէ իրենց տեղերը կը վերադառնան։

Դատական նախարարութիւնը Աղգապետարան ուղղուած նոր պաշտօնագրով մը կը կրկնէ թէ անհրաժեշտ է փութացնել ոչ-իսլամ պալատներու նկատմամբ պահանջուած տեղեկութիւնները, առանց որոնց անտեղի յապաղման պիտի ենթարկուի պետական վիճակագրութեան դործին աւարտումը։

Խարբերդի Ա.ետ. Միութեան տարեժողովը գումարուած է Սեպ. 3—6, 20 եկեղեցիներու պատուիրակներով։ Ժողովականներն այդ առիթով իրենց մէջ հանդամանալուծեամբ մը վիակած են Բրզատանի աւազելուծեան անատուկին բացը, 25 ռակի։

Այնթապէ կը դրուի թէ այս տարի Դոլէձին հիմնադրի տօնը մէկ օր առաջ տօնուած է, այսինքն ամսոյս 10ին և այդ առիթով կարգադրուած է հանդուցեալ Փրոֆ. Պէզճեանի մէկ ուղերձն ի յիշատակ գոլէձին առաջին նախադահ Տր. Թ. Թրոպրիճի և հանդիսապէս բացուած՝ նոյն հաստատութեան առաջին կանոնաւոր դրապետ հանդուցեալ Սպգուպ Տէր Դրիգորեանի յիշատակատակը։ Յետոյ գետեղուած է նոր հիւանդանոցին անկիւնադարը և Փր. Շէփըրտ համառօտիւ պարդած է նոյն հաստատութեան արագ և արդիւնաւէտ զարգացումը և բարեբար ծառայութիւնները։

Ամերիկեան Ատաուածաչունչի Ընկ.ման Արեւելքի անօրէն Տր. Մ. Պոէն, ուղեւորուելով Հայ տաներու պիտոյն ու Հայ տպագրութեան երկակի դարաւոր Յարելեանին մասնակցիլ, Պատր. Տեղապահ Հօր տրամադրութեան տակ դրաւ 1,200 օրինակ զրարար Նոր Կտակարան, որոնց վրայ խորագրուած է Հայկական այս երկու մեծ դարադարձներուն յիշատակը։

Ամերիկայի Բէնըըս քաղաքը իր պատմութեան մէջ նչանաւոր չաբաթ մը կը բոլորէ այս պահուս։ Ժողովական եկեղեցիներու պատուիրակութիւններու ժողովը, որ երեք տարին անգամ մը կը գումարուի, և բոլոր ժողովական ընկերակցութիւնները ու Ամերիկեան Պորտը իրենց տարեժողովներուն համար այդ քաղաքն ընտրած են իրրեւ վայր գումարման։ Նիատերը չորեքչաբթի սկսան պատուիրակութիւններուն տարեժողովով և պիտի վերջանան 30ին։ Ամերիկեան Պորտը իր ժողովը կ'սկսի վաղը տարեկան քարոզով ու Սբ. Հաղորդութեամբ, որու պիտի մասնակցին բոլոր միւս ժողովականները, իսկ նիատերը պիտի տեւէն երկուշաբթի առաւօտէն մինչեւ երեքշաբթի երեկոյ։ Հոս ալ ըստ սովորութեան միսիոնարները Հաղորդութեան Խորհուրդ պիտի կատարեն վաղը Պայպըլ Հաուսի մատրան մէջ։ Պորտի այս տարեշրջանը է, կ'ըսուի, 11,233 տղայ։

Երկուշաբթի կէսօրին Մեծ Կղզիի Սիլվանիա Օթէլին մէջ տեղի ունեցաւ Թէլֆէեան Հրանդ էֆ.ի ամուսնութիւնը Մարսուանցի Օր. Ալինէ Թորիկեանի հետ, պսակադրութեամբ Վեր. Յ. Գ. Դրիզօրեանի և նեղկայութեամբ երկու հղդմի բարեկամներու և ազգականներու։

Սոֆիայի քարոզիչ Տիար Յ. Շահվէլէեանն կը գրէ թէ Ֆիլիպէկցի տիար Խաչատուր Յ. Դուրուեան, որ երկար տարիներ դրածախ եղած է միսիոնարներուն և Աստուածաչունչի ընկերութեան և վերջերս Տէօյչէ Օրիէնթ միսիոնի գործին մէջ կը ծառայէր, ամսոյս 8ին մեռած է Շուէյցի հիւանդանոցին մէջ, ուր փոխադրուած էր՝ վեց օր առաջ կաթի մը պարնուելով և կուրծքէն վնասուելով։

Տիկին Թադուհի Ս. Զօրիկեան և զաւակները խորին չնորհակալութիւն կը յայտնեն Պատ. միսիոնարներուն, պաշտօնէից ժողովին և բոլոր այն բարեկամներուն, որոնք անձամբ կամ նամակով ցաւակցութիւն յայտնելին իրենց պատուհին և հօր, Վեր. Սահակ Զօրիկեանի, մահուան առիթով։

ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ազգ. ժողովը անցեալ ուրբաթ գարձեալ արդիւնաւոր նիստ մը ունեցաւ բաւական խընդիր մաքրելով օրակարգէն։ Ի մէջ այլոց ընդունեցաւ առաջարկ մը թէ ժողովը երեկի նիստով բացուած հռչակէ Հայ տաներու գիւանին և Հայ տպագրութեան տունին առիթով կատարելի կրթական հանդանակութիւնը։ Երուսաղէմի ըմբռստ միաբանութեան դէմ քաւէարկից նոր տրամադրութիւն մը թէ Յակոբեան վանքին

յատուկ նոր կանոնագրին ցարդ քուէարկուած յօդուածները այժմէն գործադրելի են, նոյնպէս պիտի ըլլան նաեւ դեռ քուէարկելիները, և վարչութիւնը արտօնեալ է իր յարմար դատած կերպով ու միջոցներով դործել երբ ընդդիմութեան բախի։ Այս տրամադրութիւնը զօրութիւն ունենալէ պիտի դադրի, երբ հիմնական կանոնագիրը վերջնապէս ընդունուի և դործադրութիւնն ապահովուի։ Որոչուեցաւ նաեւ վարչութիւնը պատասխանատու համարել, եթէ յապաղի յօդուածներուն գործադրութիւնը։ Երկու օր յետոյ միաբանութիւնը Հոկ. 18 թուակիր հեռագրով մը լսելու բողքեց այդ նոր կանոնագրին դէմ, հակակշռով զայն հակառակ բուն կանոնագրին 85րդ յօդուածին և Տնօրէն Մարմնոյն առարկութիւններուն, նաեւ լռնարարում ապագայ Պատրիարքին իրաւանց։ — Ինան Ժողովը քուէարկուած երեք յօդուածներէն 32րդին համաձայն ընտրեց Երուսաղէմի Ինամակալութիւնը, որ կը կազմեն Արչակ Գարակէօզեան, Արամ Հալաճեան, Հայկ Անտօնեան, Մկրտիչ Մանուկեան և Յար. Գալֆաեան էֆ.ները։ Նաեւ որոչեց վեհ. Կաթողիկոսին ուշադրութեան ներկայացընել սա իրողութիւնը թէ Երուսաղէմի միաբանութեան տեղապահ Չիլինկիրեան Եպսկ. տեղւոյն Տեղապահ Հօր անտասելով երեք գոլիր վարդապետ ձեռնադրած է հակառակ միաբանութեան կանոնագրին 7րդ և 31րդ յօդուածներուն։ Մորմոնական յատուկ ընտրութիւններուն ալ ի տես մանաւանդ մը ընտրեց ճչտելու և որոչելու համար թէ ազգը ինչ դիրք բռնելու է այս անդամ։ — Այսօրուան ժողովին յայտագիրը սա փոփոխութիւնները կրած է. Միայն նախարարներ, պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, Եւրոպական պագրերու թղթակիցներ և տեղային մամլոյ ներկայացուցիչներ պիտի հրաւիրուին, և պիտի ճառախօսին կարդալիր յանձնախմբին անդամէն եւ Դուբեան Արքպսկ. և վ.ր. Ա. Շմաւոնեան Հայերէն և Սահիան էֆ. Կուրսիլեան Թուրքերէն։ Իսկ կոմիտաս վրդ.ի երգեցիկ խումբը պիտի երգէ Նմանեալ Մովսէսի, Ով մեծասքանչ դու լեզու, Տէր, կեցո և Որ նորափեսաւր չարականներն ու երգերը։ Մայրաքաղաքիս բոլոր թաղերը ձոխ պատրաստութիւններ տեսած են արժանաւորապէս տօնելու համար այս դարադարձները։ Դրամահաւաքներն առաջարկած են հանդէսին առիթով խօսուելու ճառերը 5,000 օրինակ տպել ի նպաստ կրթական դրամադլխին։ Գրաւճառ Պալենց ալ առաջարկած է 3,000 օրինակ տպել Ս. Սահակայ և Ս. Մեսրոպայ մեծապիր պատկերները նոյն նպատակով։ —Եկեղեցական բարեկարգութեան յանձնաժողովը իր դիւանը կազմեց և ծէսերու յապաւման սկզբունքը ընդունելով այլեւայլ անձերու յանձնեց Տօնացոյցի, Ճաշու Դրքի, Ձեռագ Մաշտոցի, Ժամագրքի եւ այլն ուսումնասիրութիւնը։ — Տեղապահ Հայրը չրջաբերականով մը դարձուցած տեղեկութիւններու յատուկ վիճակացոյց պատկերներ ղրկեց ամէն կողմ և պահանջեց մինչեւ մէկ չաբաթէն լեցնել պակասները եւ Պատրիարքարան վերադարձնել։ — Բերայի Մխիթարեան վարժարանը տարւոյս 13ին 7 աշակերտ ղրկած է Վենետիկի Մուրատ-Իսայէլեան վարժարանը։ — Մանթաչեան եղբայրները Լազարեան ձեմարանին 10,000 բուռլ նուիրած են, որպէս զի աշակերտներ կրթուին հոն իրենց հանդուցեալ հօր անունով։ — Փոլմուկալեանի կէս յոբելեանը որոշուած է Մարսիլիոյ մէջ տօնել Դեկ. 14ին։ — Ատանայի երկրորդական երեք վարժարաններուն վրայ չորրորդ մը աւելցած է, Թերմանական, որ առ այժմ կը դանուի վարձուած սրահի մը մէջ, բայց իր յատուկ չէնքը պիտի ունենայ դալ տարի։ Տեսուչն է Թերման հիւպատոսարանի Թարգման Աղապապեան էֆ.։ Պիտի ունենայ Ցերանացի մէկ և տեղացի 4 ուսուցիչ, երկուքը Թրքերէնի, և 2ը Հայերէնի համար։ Ցերանեբէնի և Թերմանեբէնի մեծ կարեւորութիւն կը տրուի։ Ցոյս կայ թէ համանման ուրիչ դպրոցներ պիտի հաստատուին կիլիկեան ուրիչ քաղաքներու մէջ ալ։ —Անցեալ չարթու Տեղապահ Հայրը Ներքին գործերու նախարարութեան դիմեց Լուիրնէէի ձերբակալութիւններուն չարունակման պատճառով, և իմացաւ թէ հին ձերբակալուածներուն դեռ արձակուած չըլլալը արդիւնք է մոռացութեան, որով նախարարը դեռ չէր ղրկած անհրաժեշտ հրահանգը, իսկ նորերուն համար նախարարը պիտի խօսի կուսակալին, որ հոս կը դանուի քանի մը օրէ ի վեր։ Լուիրնէէ կը հեռագրուի թէ Պուլկարիա փախած Հայերու

վերադարձին հրամանը արուած և Ֆիլիպէ ղրկուած է։ — Յունաստանի Նաւթլիա քաղաքին մէջ դեռ 58 Հայ գերիներ կան բանտարկեալ և չատ կը տառապին։ Պայազիտի Հայոց վիճակը չատ յուսահատական կը ներկայացնի Հոկ. 8 թուակիր պաշտօնագրով մը։ Ամասիոյ մէջ աղջիկ մը բռնաբարող Բէքիմ անունով արձակուած է։ Առանց և Խարբերդէ ծանուցուած առեւանգման դէպքի մը համար դարձեալ դիմում եղաւ Ներքին գործերու նախարարին, որ խոստացաւ կարեւորը անօրինել։ — Ռուս Տումայի Հայ անդամ Մխ. Պապաջանեան ի մօտոյ Հայաբնակ նահանգները պիտի երթայ ուսումնասիրութիւններու համար։ — Տէյլի Թելեկրաֆի Թղթակիցը սպէս կը ներկայացնէ Փրանքֆուրթ համաձայնութեան էութիւնը. 1. Հայկական երկաթուղի Սամսունէ Սըվազ, Խարբերդ և Տիարպէքիր, ճիւղով մը դէպ Էրզրում և Տրապիզոն։ 2. Սիբրիական երկաթուղի, Համաէ Դամասկոս, ճիւղերով դէպ ի Երուսաղէմ և Հիճազի գիծ։ 3. Նաւահանգիստներու չինութիւն ի Տրիպոլիս և Եաֆա, Էրէյլի և Ինէպոլի։ Փոխարէն մաքսի 3-4 առ հարիւր յատկացման հաւանութիւն։ — Ժողովուրդ տէ Տեպա կ'ըսէ թէ Հայաստանի բնակչութիւնը միասարր չէ։ 1,118,000 Հայ կայ, 1,178,000 Քուրդ և Թուրք, 165,000 ուրիշ Քրիստոնեաններ և 284,000 ուրիշ կրօնի պատկանողներ։ Կիլիկիոյ մէջ ալ կայ 100,000 Հայ, Ռուսիոյ մէջ 1,500,000, Պարսկաստանի մէջ 150,000 և Եւրոպական Թուրքիոյ մէջ 300,000։ — Վանայ Առաջնորդ Յովսէփ Արքեպիսկոպոս Սարաճեան վախճանած է ամսոյս 15ին 20-օրեայ հիւանդութենէ մը ետեւ։ Կուսակալը ծանոյց զայս Ներքին գործերու նախարարին և յատակեցական հեռագիր մը ղրկեց Պաթրիարքարան։ Տեղապահը չնորհակալ եղաւ կուսակալին և մահը հեռագրեց վլեհ. կաթողիկոսին։

ԱՐՏԱՔԻՆ

Աւստրիա-Հունգարիա չաքաթ Սերպիոյ խիստ ծանուցագիր մը տուաւ, հրաւիրելով զայն 8 օրէն պարպել Ալպանիոյ մէջ վերջերս գրաւուած հողամասերը, միևնոյն ժամանակ Եւրոպական պաշտօնատուններու հաղորդեց իր ծանուցագրին պատճէնները։ Առաջարկը մեծ յուզում պատճառեց Սերպիոյ մէջ և բաւական ալ վհատութիւն օդար մամլոյ մէջ։ Սակայն կը խնդիրը վախճած կրնայ համարուիլ, քանի որ երկուչարքի Պալկանեան Դաշնակցութեան հաղորդուեցաւ պաշտօնապէս թէ պարպումը որոչուած է և հրամանն ալ հաղորդուած, հետեւապէս արուած պայմանաժամն ամէն ինչ լմնցած պիտի ըլլայ։ Միևնոյն ժամանակ Սերպիա չրջաբերականով մը տեղեկութիւններէն երաչխաւորութիւն կը խնդրէ Ալպանական յարձակումներու դէմ։ — Թուրքական արտաքին գործոց նախարարութիւնը չաքաթ մեկնեցաւ Սոֆիայէ, երկուչարքի պաշտօնական և Իտալիա գաղթականներու գեղեցման յանձնաժողովը։ — Կ'ատեցուի թէ Պուլկարիա Բուխարեստի Դաշնագիրէն ետք 384 դիւղ, 147,907 բնակչով Վառնայի 134,25% բնակչով Բուխարեստի գաւառներէն։ — Մ. Սազոնոֆ այս չարթու իր պաշտօնական այցելութիւնը տուաւ Փարիզ և Պերլին։ Փեթերսպուրկէ կը հեռագրուի թէ Մ. Փիչոնի հետ լուսին համաձայնած է Արեւելեան Անատոլուի գնացքներուն յատուկ բարենորոգումներու ծրագրին նկատմամբ, որ արդէն հաստատուած է Անգլիայէ և պիտի ընդունուի նաև Գերմանիայէ։ — Անցեալ չարթու Լայփցիկի ճակատամարտին հարիւրամեակը տօնուեցաւ մեծ չքով։ — Ամսոյս 10ին Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Ռուզվելթ չինկիրտնի մէջ ելեկտրական կոճակի մը վրայ կսկսելով պայթեցուց երկու ովկիանոսներ բաժնող Փանամայի վերջին թունելը, 400 մեթր երկայն, 17 լայն և 25 խոր։ 30 վայրկեան յետոյ ստացաւ թունելին բարձման և ովկիանոսներուն միացման մեծ աւետիսը։ — Ամսոյս 9-10ին հրդեհելով Թիրանիէի աղէտին վայրկեանին 700 մղոն հեռու ընկղմող Վղրղրնօ չոգենաւէր Քրնեհիլդն փրկութեան անօրէն երեք պաշտօնակիցներով ձերբակալուեցաւ։ Շոգենաւը ապահովագրուած էր, նաւորդներէ ապատուած են 521 և կորսուած 136։ — Մեծ թայֆ ողողումներ և պիտային աւերումներ ծանուցուին։ — Անցեալ չարթու Գերմանիոյ պատուհասեց մը ինկաւ Եօհանսթայի մօտ և անոր մէկ դպրոցը պաշտօնականները և նաւորդները մեռան։ — Այս չարթու Փորթուգալի միապետութիւնը վերահաստատելու անյաջող փորձ մը եղաւ։

ՏՊԱՐԱՆ ԿԻՉԻՔԵԱՆ
Մահմուտ փաշա, Քիւրքճի խան, Նո. 32—34

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ԴԱՍԵՐ

1914Ի ՀԱՄԱՐ

Յառաջիկայ 1914 տարուան համար Դասերը սովորաբար եղածին պէս փոխանակ մէկ հատորով հրատարակելու՝ որոշուած է չորս եռամսեաններով հրատարակել։ Այս Եռամսեաները կը պատրաստուին Հայու մը կողմէ որ փորձառու է Կիրակնօրեայ Դպրոցի գործին մէջ, ուսած է լաւագոյն ուսուցիչներէ Ամերիկայի մէջ, և մօտէն տեղեակ է այս երկրին պայմաններուն և պէտքերուն։ Դասերուն հետ պիտի հրատարակուին լուսաբանութիւններ և գործնական պատչաճեցումներ, նաև կարեւոր տեղեկութիւններ ուսուցման մեթոտներու, Կիրակնօրեայ Դպրոցի կազմակերպութեանց, վարչութեանց և ուրիշ կէնտական նիւթերու համարին։ Եռամսեաները պատկերազարդ և քարտիսաւոր պիտի ըլլան, դէտատիներու և մանուկներու համար մատնաւոր բաժին մը պիտի դրուի իւրաքանչիւր դասէ ետքը։ Երէցներէ կը խնդրուի որ իրենց ժողովուրդին և Կիրակնօրեայ Դպրոցի ուսուցիչներէ՝ որ իրենց կարդերուն ուշադրութիւնը հրաւիրեն այս հրատարակութեան մասին, և ջանան որ իւրաքանչիւր աշակերտ, մեծ կամ փոքր, իրեն համար ունենայ այս Եռամսեաններէն, կամ գոնէ դպրոցին մէջ ներկայացուած իւրաքանչիւր բնաւորիշ օրինակ մը ունենայ անկէ։ Առաջին Եռամսեան, որ առնուազն 80 մեծադիր էջերէ պիտի բաղկանայ, պատրաստ պիտի ըլլայ Հոկտեմբերի վերջերը։ Իւրաքանչիւր Եռամսեայի գինը պիտի ըլլայ 40 փարա։ Անհատներ և Կիրակնօրեայ Դպրոցներ կրնան իրենց ապատրանքները դրկել ուղղակի Պայպըլ Հաուս, կամ կրնան օրէնք միսիոնարի կամ դրաւճառի միջոցով ապատրել։

Ց. ՈՒ. ՄԷՐՍԱԼԸՄ
Խմբագիր Առեսաբերի

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՀԱՆՐԱԴԻՏԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՑԸՐ

1914
ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Ընդարձակը 320 էջ, 3½ դահ.։
Համառօտը 128 էջ, 1½ դահ.։

Կեդրոն մեծաքանակ վաճառման ՄԱՏԹԷՈՍ ՏՊԱՐԱՆ, Կ. պոլիս, Ամերիգան խան, Պըլըճ Հաուզ, բոլոր առաջնակարգ դրավաճառներուն քով կը ծախուի և Պոլիս և ի գաւառս։

Ամեն մեկ Հայ անհատ, մեծ ու փոքր, այր կին, պէտք է ունենայ հատ մը սոյն օգտակար Օրացոյցէն, որով, անձնապէս օգտուելէ զատ, Պատառ մը Հայ ալ հայթայթած կլլայ Հայ որբահեներուն։ Տարին 3½ դահ. Ի շահաբեր իբր 2 փարա յատկացնել Հատուածեան մը, որ ճիշդ 40 տարիէ ի վեր գործակատար կը յարատեւէ, յիրաւի Մուրացիկի համար խիստ հնար է, բաւ է որ ԿԱՄԲ և ՓԱՍՔ ըլլայ բարիք գործելու։ Ջանանք այս աղնիւ յատկութիւնը մշակել մեր ժողովրդեան սրտին մէջ։

20—5

ՍԱՂ

Մէզրէի Աւետարանական եկեղեցւոյ բեմը թափուր կը մնայ՝ այն երէցները՝ որոնք փափաքին սահմանել սոյն եկեղեցւոյն հոգեւոր պաշտօնը, թող հաճին հետեւեալ երկու ուղղել իրենց թղթակցութիւնները։

Սարկաւագ
ՏՕՔ. ՄԻՒՍՅԻԼ ՅԱԿՈՐԵԱՆ
Մ. Ազիզ

5—1

"ԱՒԵՏԱԲԵՐ„Ի ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Ընթերցասէր հասարակութեան և մեր լրոյ ընթերցողներուն մանաւանդ ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք «Աւետարեր»ի Մատենաշարին վրայ, որ իր չինիչ ու օգտակար հատորներով առջի ճաչակները գոհացնելու կոչուած է։ Հետզհետէ լոյս տեսնելիք հատորներու վրայ տեղեկութիւն պիտի արուի յարմար առիթով։ Առայժմ լոյս տեսած են հետեւեալ հատորները, որոնց դիւրամատչելի գինն ալ, կը յուսանք թէ, մեծ ծաղէս պիտի նպաստէ անոնց ժողովրդական նայման։

Թիւ 1. ՈՍԿԵԴԵՏԻ ԹԱԳՈՒՀՈՐԸ, հեղինակ՝ Ճոն Ըսբքին, թարգմանիչ՝ Գրիչ-Ռնար։ Մանուկներու համար մանաւանդ պրուած գեղեցիկ պատմութիւն մը, զոր կարդալ կը յանձնարարենք բոլոր դեռահասներու և զարդացականներու. էջ՝ 68, գին՝ 1 դահ.։

Թիւ 2. ԿԱՂ ԻՇԽԱՆԻԿԸ ԵՒ ԻՐ ԹՌՉՈՂԼՕԴԻԿԸ. Հեղինակ՝ Միխա Միլըքք Բրէյք, թարգմանիչ՝ Գրիչ-Ռնար։ Այս ալ նոյնպէս «Դեռահասներու և տարեցներու համար» Առակ-Պատմութիւն մըն է, չատ պարզ և հաճելի ոճով գրուած ու Հայացուած, էջ՝ 138, գին՝ 2 դահ.։

Թիւ 3. ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉԻ ՏՈՒՆԿԵՐԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԱԾ ՄԵՐ ՆԱԽՆԵՒՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ, գրեց՝ Տօքթ. Ցոլհ. Սըթհինեան. (Մամուլի տակ է և մօտերս պատրաստ կ'ըլլայ։)

Թիւ 4. ՑՈԼԱՐԱՆ ԱՆԴԼԻԱԿԱՆ ԴՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ (Առաջին Շարք), Հայացուց՝ Սահակ-Մեսրոպ։ Այս հատորը կը պարունակէ Անգլ. գրականութեան գլուխ-գործոց ընտրուածներէն 65 հատին դեղցիկ ու ճկուն Հայերէնով թարգմանութիւնները, ինչպէս նաև 15ի չափ մեծ բանաստեղծներու պատկերներն ու կեանքագրութիւնները։ Գիրքը առ հասարակ ամէն ընթերցողի գրական ճաչարիտ վայելք մը հայթայթելէ զատ, թէ արական և թէ իգական Դոլէճներու և Բարձր. վարժարաններու մէջ գրականութեան և դրագիտութեան դասերուն իբր լրացուցիչ ընթերցումի գիրք և գասագիրք կրնայ ծառայել։ Ջերմօրէն կը յանձնարարենք բոլոր վարժարաններու և դպրոցներու։ Մաքուր թուղթ և տպագրութիւն, մանրատառ 160 էջեր, գին՝ 7.50 դահ.։

Բոլոր այս գիրքերը ստանալու համար գիմել առ Մր. Ու. Ու. Փիթ, Պայպըլ Հաուս, Կ.պոլիս։

ՄԵԶԻ ՂՐԿՈՒԱԾ ԳԻՐՔԵՐ

ԷՐՄԼԵՆԻ ԷՏԷՊԻՅԱՔԸ ՆԻՒՄՈՒՆԿԼԷ[Ր]
Հայ ծանօթ դրագէտներէն Տիկին Սիպ[իլ]
Տիկին Զապել Եսայեանի. Ահարոնեանի, Զ[ա]
բալի, Իսահակեանի, Զարդարեանի, Տ. Կա[մ]
սարականի, Հրանդ Ասատուրի լուսագրին կտ[ա]
ները Թուրքերէնի վերածելով մաքուր տպ[ա]
րութեամբ հրապարակ հանած է Տիար
Սրենց։ Սոյն հատորին մէջ գնահատակ[ան]
գրութիւններ ունին Թուրք նչանաւոր գր[ո]
դեհներէն Սիւլէյման Նազիֆ պէյ, Տօքթ. Ա[դ]
տուլլահ Ձէվտէթ պէյ, ինչպէս նաև ծան[օ]
հրապարակագիր Պր. Յ. Շահրիկեան. գին[ը]
դահ.։ Դիմել Եկեղի Օսմանլը Քիւթիւպխանէ[ի]
Պապ ը Ալի ճաատէսի, կամ հեղինակին՝ Խմբ[ա]
գրատուն Ազատաւարտի։

ՏՕՆ ՔԻՇՕԹԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ, թարգմանի[չ]
Ցոլհ. Սէքսէնեան։ Հանրածանօթ Տօն Քիշո[թ]
այս համառօտագրուած հրատարակութիւնը հ[ա]
ճելի ընթերցումի գիրք մըն է աւէն հասա[կ]
հաւար. էջ՝ 86, գին՝ Թուրքիոյ համար 3 Լ[ի]
գահ., Եւրոպա՝ 1 ֆր., Ամերիկա՝ 25 սէն[թ]
Դիմել Քէչիչեան Տպարան, Քիւրքճի խա[ն]
կ. պոլիս։

ՇԱՐՔ ՍԱԼՆԱՄԷԻ. Հայ.-Տաճկ. պատմ[ա]
բազարդ տարեցոյց 1914ի. պատրաստեց՝ Կ[.]
բապետ Քէչիչեան. ունի դրական, գիտական
պատմական, բժշկական, կրօնական և դուա[ր]
ճալիքի բաժիններ։ էջ՝ 212, գին՝ Թղթ.
քարթօնակազմ 6, լաթ. 7, ոսկեհ. 8 գահ
Դիմել Քէչիչեան տպարան, Քիւրքճի խա[ն]
կ. պոլիս։

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆԵ[Ի]
ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏ. 26

ԲԵՐԱ.— Աչնալը Զէչմէ. Սբ. Երրորդ[ու]
թիւն եկեղեցի. ժամ 10 (Ը. Ե.) վեր. Ա.
Շնաւոնեան։

ՄՈՒՍԱԼԼԱ.— Անգլիական վարժարա[ն]
լանկայի եկեղեցի. ժամ 10·15 (Ը. Ե.) վ[ե]
Յովսեփ Ճեմիկեան։

ՊԱՅՊՈՒՐԴ ՀԱՒԱՍ.—Ֆինճանճըլար Եօդուշ[ու]
Լիմանուէլ եկեղեցի. ժամ 10·30 (Ը.
վեր. Յ. Գ. Գրիգորեան։

ՍԿԻՒՏԱՐ.—Ամերիկեան Գոլէճի մատուռ[ի]
ժամ 10 (Ը. Ե.) Տիար Սամուէլ Վարժապետ[ի]

ԽՍԱԳԻՒՂ, ժամ 7 (Ը, Թ.) Պաս. Բ. Պ[ո]
ղոսեան։

Ե. Ա. ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՒՄ-ԳԱՓՈՒ. — Անգլիական Միշըն Հ[ի]
ուս. ժամ 3 (Ը. Ե.)